

ptint

PRAKTYKA i TEORIA INFORMACJI
NAUKOWEJ i TECHNICZNEJ

PRACTICE and THEORY of SCIENTIFIC
and TECHNICAL INFORMATION

Tom XVII

Nr 4 (68)/2009

ISSN 1230-5529

- PROBLEMY – BADANIA – PRZEGLĄDY
- X KRAJOWE FORUM INT
- Z PRAKTYKI INT
- RECENZJE i OMÓWIENIA

KWARTALNIK POLSKIEGO TOWARZYSTWA INFORMACJI NAUKOWEJ

Wydawnictwo dofinansowywane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Wydawnictwo recenzowane

Redaguje Kolegium.

Redaktor Naczelny – Diana PIETRUCH-REIZES, e-mail: pietruch@us.edu.pl

Sekretarz Redakcji, tel. (32) 2371849 – Renata FRĄCZEK, e-mail: renata.fraczek@polsl.pl

Adres Redakcji: pl. Sejmu Śląskiego 1, 40-032 Katowice, Zakład Bibliografii i Informacji Naukowej

Tłumaczenie i weryfikacja – Biuro Tłumaczeń *niuanS*, ul. Młyńska 1, 44-100 Gliwice, www.niuan.com.pl

Spis treści

Contents

PROBLEMY – BADANIA – PRZEGLĄDY

Sabina CISEK – Metodologia badań użytkowników informacji w XXI wieku w świetle angielskiej literatury przedmiotu 3

X FORUM INT

Barbara SZCZEPANOWSKA – 50 lat działalności Międzynarodowego Systemu Informacji o BHP CIS. Podsumowanie i refleksje 12

Agnieszka MŁODZKA-STYBEL – Doskonalenie dostępu do dziedzinowych zasobów informacyjnych 21

Izabela SWOBODA, Renata FRĄCZEK – Dokumenty elektroniczne w OPAC bibliotek polskich. Komunikat z badań 30

Z PRAKTYKI INT

Danuta TURECKA – Szkolenia użytkowników w zagranicznych bibliotekach akademickich. Na przykładzie Biblioteki Centralnej Imperial College London 38

RECENZJE i OMÓWIENIA

Społeczeństwo informacyjne (*Jacek Tomaszczyk*) · 43

PROBLEMS – RESEARCH – REVIEWS

Sabina CISEK – Information Users – the Research Methodology in the 21st Century in the light of English language scholarly literature 3

Xth NATIONAL FORUM for Scientific and Technical Information – SELECTED PAPERS

Barbara SZCZEPANOWSKA – 50 years of the activities of the International OSH information system CIS – summing up and reflections 12

Agnieszka MŁODZKA-STYBEL – Improvement of access to specialist information resources 21

Izabela SWOBODA, Renata FRĄCZEK – Electronic documents in OPACs of Polish libraries. Survey report 30

FROM STI PRACTICE

Danuta TURECKA – User training in foreign academic libraries on the example of Imperial College London Central Library 38

REVIEWS

Information Society (*Jacek Tomaszczyk*) 43

Sabina CISEK

Uniwersytet Jagielloński, KRAKÓW

Metodologia badań użytkowników informacji w XXI wieku w świetle anglojęzycznej literatury przedmiotu

Badanie użytkowników informacji, często obecnie utożsamiane z poznawaniem zachowań informacyjnych, stanowi jeden z najważniejszych i najszybciej rozwijających się kierunków dociekań współczesnej informatologii. Dyskutowana i rozwijana jest również teoria i metodologia badań w tym obszarze. W artykule scharakteryzowano w zarysie dzisiejsze oblicze problematyki użytkowników informacji. Przedstawiono także wykaz stosowanych w badaniach z tego zakresu metateorii/ram pojęciowych, metod i technik badawczych, zidentyfikowanych na podstawie analizy piśmiennictwa anglojęzycznego z lat 2001-2009.

Information Users – the Research Methodology in the 21st Century in the light of English language scholarly literature. Information user studies, also called information behavior research, are constantly growing in importance within the field of contemporary Information Science. The appropriate research methodology is being discussed and enhanced. In this paper the state-of-the-art of Information Behavior sub-discipline is shortly presented. Also, conceptual frameworks, research methods and techniques, identified in the English language scholarly literature of 21st century, are listed.

Wstęp

Artykuł dotyczy wybranych aspektów metodologii badań użytkowników informacji w XXI wieku w kontekście piśmiennictwa anglojęzycznego. Wybranych – dlatego, iż jest to zagadnienie wielowymiarowe, a jego całościowa analiza wymagałaby o wiele obszerniejszego opracowania.

Tytuł zawiera dwa sformułowania, których znaczenie i zakres nie są bynajmniej jednoznaczne i powszechnie akceptowane. Zarówno pojęcie metodologii w ogóle, jak i sposób rozumienia obszaru badawczego użytkowników informacji są przedmiotem dyskusji

i kontrowersji w społeczności uczonych, dlatego na użytek niniejszego rozważań należało dokonać pewnych wyjaśnień w tym zakresie. Tekst podzielony został zatem na dwie główne części. Pierwsza z nich opisuje podstawowe rysy problematyki użytkowników informacji, z naciskiem na jej współczesne oblicze. W części drugiej przedstawiono wyniki dociekań własnych na temat faktycznie stosowanych i występujących w literaturze koncepcji, metod i technik badawczych, poprzedzone jednak refleksją dotyczącą niektórych zagadnień metodologii jako takiej. Tam też znajduje się dokładniejszy opis przyjętego w tym opracowaniu punktu widzenia i sposobu postępowania.

Generalnie rzecz biorąc, przeprowadzone badania miały charakter eksploracyjny, rozpoznawczy, w sensie opisanym w [16, s. 22-23].

Terminy „informacja naukowa”, „informatologia” oraz „nauka o informacji” używane są zamiennie, na określenie pewnej dyscypliny naukowej. Skrót „inib” oznacza informację naukową i bibliotekoznawstwo.

Użytkownicy informacji w badaniach informatologicznych – krótka charakterystyka

W ostatnich latach ukazały się publikacje w języku angielskim przedstawiające szczegółowo historię i stan obecny problematyki użytkowników informacji, przede wszystkim licząca ponad 400 stron książka *Looking for Information. A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior* [2], a także krótsze, syntetyczne opracowania, jak *Trends and approaches in information behaviour research* [26] i *The information user: past, present and future* [30], napisane przez czołowych przedstawicieli tego kierunku. Nie ma zatem potrzeby (i możliwości) omówienia tutaj całości zagadnienia użytkowników informacji, zasygnalizowane są jedynie pewne jego elementy, budujące ogólną intuicję na temat dzisiejszego stanu wiedzy.

Zagadnienie użytkowników informacji należy do pola zainteresowań informatologii od początku istnienia tej dyscypliny, zmieniał się natomiast sposób jego pojmowania a także podejścia badawcze. Za symboliczny początek systematycznych dociekań w tym zakresie uważa się czasami obrady konferencji *Royal Society Scientific Information Conference* w 1948 roku w Londynie [22, s. 107] [30, s. 458]. Od tamtego czasu, przez ponad sześćdziesiąt lat nie tylko przeprowadzono setki, jeżeli nie tysiące badań empirycznych, ale również skonstruowano rozmaite propozycje teoretyczne, niektóre zaawansowane, na przykład modele zachowań informacyjnych Toma Wilsona [28], koncepcje *ELIS – Everyday Life Information Seeking* Reijo Savolainena, *Information Search Process* Carol Kuhlthau, *Sense-Making* Brendy Dervin i wiele innych [3] [13] [24]. W Polsce także pojawiły się znaczące opracowania, w tym książkowe, jak *Kształcenie studentów jako użytkowników informacji naukowej* [17], *Informacja a umysł* [19], *Człowiek i komputer. Dialogowy model wyszukiwania informacji* [18] czy *Bariery informacyjne* [21]. Polskojęzyczne podsumowanie badań użytkowników informacji do lat 90. XX wieku można znaleźć w artykule *Użytkownicy informacji*.

Zarys problematyki [22], natomiast elementy stanu obecnego w perspektywie rodzimej i światowej wraz z wybraną literaturą przedmiotu – w prezentacji multimedialnej *Użytkownicy informacji* [5]. Trzeba też dodać, iż najnowsze perspektywy, modele i koncepcje mają stosunkowo niewielkie odzwierciedlenie w polskiej literaturze informatologicznej XXI wieku i wiele kwestii jest po prostu nieznanymi, a badania empiryczne są prowadzone w oparciu o tradycyjne pozytywistyczne podejście, bez refleksji metateoretycznej. Jeden z niewielu wyjątków stanowi opracowanie Remigiusza Sapy *Potencjał bibliotecznych katalogów online w zakresie sprzyjania zjawisku przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej* [20].

W omawianej dziedzinie istnieje współcześnie ogromne i zróżnicowane piśmiennictwo, którego nie sposób tutaj scharakteryzować. Dla zobrazowania skali: międzynarodowa abstraktowa baza danych z zakresu inib – *LISTA – Library, Information Science and Technology Abstracts* firmy EBSCO zawiera co najmniej 10337 dokumentów związanych z użytkownikami informacji (wyrażenie wyszukiwawcze – „*information behavior*” OR „*information literacy*” OR „*information need*” OR „*information needs*” OR „*information seeking*” OR „*information user*” OR „*information users*”, 02.05.2010), a rzecz jasna nie jest ona kompletna. Donald Case w przywoływanej już tutaj monografii *Looking for Information* cytuje ponad 1100 publikacji, z czego około 500 pochodzi z lat 2001-2006 [2, s. XV]. Przedmiotem badań i refleksji są dzisiaj między innymi następujące zagadnienia: bariery informacyjne, kategoryzacja użytkowników informacji, kultura informacyjna i kształcenie użytkowników (*Information Literacy*), modele i teorie użytkownika informacji i jego zachowań, potrzeby informacyjne, pozyskiwanie (poszukiwanie, wyszukiwanie) informacji, użytkownicy w Internecie, także – w kontekście Web 2.0, zachowania informacyjne, w tym – w życiu codziennym i inne.

Ważnym przełomem metodologicznym w obszarze użytkowników informacji była „rewolucja paradygmatyczna” zapoczątkowana w latach 70. i 80. XX wieku. Generalnie polegała na zdecydowanym podkreśleniu, iż badania empiryczne muszą być oparte na solidnej i przemyślanej podbudowie teoretycznej, a ta z kolei powinna w centrum uwagi stawiać ludzi – użytkowników informacji, tj. przez pryzmat ich cech, potrzeb i zachowań należy ujmować problematykę źródeł czy systemów informacyjno-wyszukiwawczych – a nie odwrotnie. Temu postulatowi towarzyszyło promowanie

jakościowych (interpretatywnych) podejść i metod badawczych, w miejsce stosowanych dotąd ujęć ilościowych (pozytywistycznych). W efekcie zmieniło się pojęcie użytkownika informacji, stał się nim każdy, kto przejawia jakiegokolwiek zachowania informacyjne, a nie tylko osoba korzystająca z formalnych, „oficjalnych” dokumentów, kanałów przekazu czy systemów informacyjnych. Innymi słowy – użytkownik biblioteki, ośrodka informacji, SIW albo określonej bazy danych zmienił się w użytkownika informacji w ogóle, w dowolnym kontekście [6], [29], [30].

Obecna problematyka użytkowników informacji określana jest w piśmiennictwie anglojęzycznym najczęściej terminem *information behavior* (*human information behavior, information-seeking behavior*), czyli – w dosłownym tłumaczeniu – zachowanie informacyjne. Jednakże z reguły pod tą nazwą kryją się dzisiaj wszelkie kwestie związane z użytkownikami, nie tylko zachowania informacyjne w ścisłym sensie, lecz także całe ich „tło” i uwarunkowania. Zatem współcześnie wyrażenie *information behavior* oznacza: albo (a) kierunek dociekań w nauce o informacji, szeroko rozumiane badanie ludzi, którzy potrzebują, poszukują, gromadzą, zarządzają, rozpowszechniają i wykorzystują informację w różnych kontekstach, nie tylko i może nawet – nie przede wszystkim – poprzez formalne kanały lub systemy informacyjno-wyszukiawcze, albo (b) zachowania informacyjne faktycznie zachodzące w rzeczywistości [2], [24, s. XIX-XXII].

Od przełomu XX i XXI stulecia mamy do czynienia ze swoistych renesansem problematyki użytkowników informacji, jej nową, przekształconą postacią, zaakceptowaną przez społeczność uczonych pod szyldem – właśnie – *information behavior*. Jest to jedno z najważniejszych i najszybciej rozwijających się pól badawczych współczesnej informatologii, do tego stopnia, iż nazywane jest „subdyscypliną” nauki o informacji [24, s. XIX] [30, s. 460]. Subdyscyplina ta stanowi stosunkowo spójny obszar dociekań o dynamicznie rozwijającej się bazie teoretycznej. Zagadnienia zachowań informacyjnych poruszane są na łamach wiodących periodyków informatologicznych, jak *Information Research: an international electronic journal*, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *Journal of Documentation* oraz *Library and Information Science Research* [30, s. 461]. Inny ważny element kształtujący współczesny obraz, charakter i zasięg badań użytkowników informacji stanowi cykl międzynarodowych konferencji, odbywających się co dwa lata od 1996 roku – *ISIC: the*

Information Behaviour Conference (<http://informationr.net/isic/papers.html>).

Rzeczywiste zachowania informacyjne rozumiane są dzisiaj szeroko, wiodący uczeni są zgodni w tej materii [2, s. 5], [9], [24, s. XIX], [27, s. 49]. Są zatem definiowane jako wszelkie zachowania ludzi związane ze źródłami i kanałami informacji, w tym aktywne i celowe poszukiwanie informacji, jej pasywny odbiór, a także wykorzystanie informacji. Można wyróżnić (co najmniej) następujące typy zachowań informacyjnych: (a) w kontekście pozyskiwania informacji –
— świadome, intencjonalne gromadzenie informacji
— rutynowe zbieranie informacji
— przypadkowe pozyskiwanie informacji
(b) w kontekście reagowania na informację –
— poszukiwanie kolejnych informacji
— rozpowszechnianie zdobytej informacji, dzielenie się nią z innymi
— odnotowanie istnienia jakiejś informacji „na wszelki wypadek” (nie jest w danej chwili potrzebna ale może kiedyś się przyda)
— unikanie lub ignorowanie informacji
— niezgoda lub niewiara w informację
— ukrywanie lub niszczenie informacji
— oraz – oczywiście – wykorzystanie informacji w celu rozwiązania sytuacji problemowej [9], [27].
Widać, iż w dzisiejszych teoriach nie obowiązują już niektóre „mity” związane z informacją, jej poszukiwaniem i wykorzystaniem [por. 2, s. 9]. Na przykład – ludzie nie zawsze zdobywają wiadomości racjonalnie, świadomie, mając na uwadze jakiś cel, wręcz przeciwnie, sporą rolę odgrywa przypadkowe „natknięcie się” na informację [20]. Zachowania informacyjne często są nieliniarne, niesekwencyjne, wielokierunkowe. Co więcej, informacja nie musi być „dobra”, czasem wywołuje negatywne reakcje [9]. Zachowaniami informacyjnymi w kontekście zawodowym i w życiu prywatnym nie rządzą te same reguły i trzeba o tym pamiętać w badaniach i modelach [13].

Metodologia badań użytkowników informacji – dwa wymiary

Termin „metodologia”, mimo iż jest szeroko używany w literaturze naukowej, nie ma jednego, precyzyjnie określonego znaczenia. Dla przykładu, internetowa *Encyklopedia PWN* podaje następującą definicję: „metodologia nauk, w aspekcie pragmatycznym – nauka o metodach działalności naukowej i stosowanych w nauce procedurach badawczych; w aspekcie

teoretycznym – nauka o elementach i strukturze systemów naukowych” [8]. Z kolei Stefan Nowak w *Metodologii badań społecznych* pisze: „Metodologia to tyle, co nauka o metodach badania stosowanych w jakiejś nauce czy naukach. Jednakże zarówno słowo ‘badanie’, jak i ‘metoda badawcza’ mogą być rozumiane bądź wężiej, bądź szerzej. (...) W szerszym zatem rozumieniu metodologia to nauka o poprawnych sposobach postępowania w toku całego procesu badawczego” [15, s. 13, 14]. W uproszczeniu i z pewnego punktu widzenia metodologię jakiejś dyscypliny naukowej można pojmować dwojako – albo instrumentalnie, jako „techniczną” wiedzę o strategiach i metodach badań oraz procedurach i zasadach posługiwania się nimi, albo „głębiej”, jako sposób poznawania świata, akceptowany w danej dziedzinie, obejmujący także założenia filozoficzne – epistemologiczne, ontologiczne i aksjologiczne [16, s. 269].

W anglojęzycznym piśmiennictwie dotyczącym użytkowników informacji, zarówno w tekstach poświęconych refleksji teoretycznej, jak i w sprawozdaniach z badań empirycznych występują pojęcia metodologiczne i z zakresu filozofii nauki, między innymi – interpretacja, koncepcja, metanauka, metateoria, metoda, model, paradygmat, podejście badawcze (*approach*), proto-teoria, przewidywanie, strategia badawcza, technika, teoria, wyjaśnianie, zasada, zrozumienie; poza tym – różne „-izmy” oraz oczywiście nazwy własne poszczególnych procedur, w tym metod i technik badawczych [1], [2], [9], [23], [24], [30]. Można założyć, iż międzynarodowa społeczność naukowa podziela pewne podstawowe intuicje, często nawet niewerbalizowane, dotyczące znaczenia i wzajemnych związków wymienionych elementów. Z drugiej jednak strony bliższe spojrzenie na wskazane kategorie, próba ustalenia ich hierarchii, uwarunkowań oraz relacji treściowych prowadzi do wniosku, iż mamy do czynienia z problematyką, która wcale nie jest ani trywialna, ani oczywista. Jej solidne rozważenie, nie poprzez odwołanie się do czasami arbitralnych, a często fragmentarycznych poglądów niektórych uczonych, ale przez solenną analizę pojęć, analizę i krytykę piśmiennictwa oraz być może nawet badania empiryczne jest sporym zadaniem, tutaj niewykonalnym. Poza tym, nie istnieje bodaj „totalna” publikacja metodologiczna, wymieniająca i porządkująca wszystkie możliwe podejścia, strategie, metody i narzędzia badawcze. Zagadnienia tego rodzaju są zatem pominięte w niniejszym artykule, czasowo „wzięte w nawias” i odłożone do następnego etapu badań. Także i z drugiej, ważniej-

szej jeszcze przyczyny, mianowicie – kierowania się jakością perspektywą poznawczą, która „zabrania” przystępowania do badań z gotową już hipotezą lub siatką pojęć, między innymi po to, by zminimalizować niebezpieczeństwo samopotwierdzania się teorii, to jest sytuacji, w której odpowiedź (wynik dociekań) jest już *de facto* zawarta w zadawanym pytaniu [3], [16, s. 279-281]. Jak pisze Krzysztof Konecki: „Oczywiście, prekonceptualizacja problemowa nie może być całkowicie zlikwidowana, zachęca się tu jedynie badacz, by we wstępnej fazie badań koncentrował się przede wszystkim na szczegółowym opisie cech zebranego materiału empirycznego (...), zanim sformułuje jakieś teoretyczne twierdzenie” [14]. Tak właśnie postąpiono w niniejszym opracowaniu.

W innym aspekcie, analizując metodologię badań dowolnej dyscypliny lub specjalności należy zwrócić uwagę na dwa wymiary. Pierwszy z nich konstytuuje dyskusja metodologiczna toczona *explicite*, która może dotyczyć zarówno zagadnień ogólnych, w tym podstaw filozoficznych, logicznie „wcześniejszych” niż poszczególne koncepcje, tworzących „tło” dla badań szczegółowych, jak i zasad oraz sposobów realizacji pewnych strategii i metod. Należą tu między innymi kwestie: co i jak generalnie istnieje oraz może być poznane w danym obszarze, co powinno się badać i dlaczego, jak postępować by dociekania były uprawnione a ich wyniki uzasadnione etc. [1], [4]. Drugi z wymiarów tworzą procedury i narzędzia faktycznie stosowane w badaniach empirycznych, połączone z próbami uogólniania osiągniętych rezultatów, czyli z wykrywaniem prawidłowości, tworzeniem modeli i teorii.

Zatem, charakteryzując metodologię badań użytkowników informacji w XXI wieku trzeba odpowiedzieć na dwa pytania: (1) czy w ogóle toczy się jawna dyskusja w tym zakresie i – jeżeli tak – czego dotyczy, na przykład czy istnieją spory na poziomie paradygmatów albo postulowanych podejść poznawczych, oraz (2) jakie konkretnie perspektywy poznawcze, a także metody i techniki badań były wykorzystywane w dotychczas prowadzonych rzeczywistych badaniach empirycznych?

W odpowiedzi na pierwsze pytanie stwierdzimy, iż we współczesnej informatologii prowadzona jest – i to intensywnie – debata o charakterze teoretycznym i metodologicznym, dotycząca problematyki zachowań informacyjnych [zob. np. 11]. Jest ona już stosunkowo dobrze scharakteryzowana w literaturze przedmiotu, między innymi w cytowanych już tutaj publikacjach, jak [1], [2], [24], [26], [30]. Między innymi, w odnie-

sieniu do badań użytkowników pisze się *explicite* o trzech podstawowych podejściach bądź strategiach badawczych: ilościowym (pozytywistycznym), jakościowym (interpretacyjnym) i mieszanym (*mixed methods research*).

W poszukiwaniu odpowiedzi na drugie z pytań przeprowadzono własną analizę, której celem było sporządzenie wykazu rzeczywiście stosowanych (a nie tylko deklarowanych bądź postulowanych) procedur badawczych w zakresie zachowań informacyjnych. Pod uwagę wzięte zostały trzy „roboczo” (zob. wcześniejsze uwagi na temat perspektywy jakościowej) wybrane składniki metodologii, pozostające na różnych poziomach ogólności: (1) ramy teoretyczno-metodologiczne bądź pojęciowe (*conceptual frameworks*) oferujące generalną wizję badanego fragmentu rzeczywistości i wytyczające zakres i sposób prowadzenia dociekań (nazywane też metateoriami lub nawet paradygmatami); (2) metody, zwane czasem także planami badawczymi (*research design*) [12]; oraz (3) techniki i źródła gromadzenia danych empirycznych.

Dociekania objęły anglojęzyczne publikacje z lat 2001-2009 zawierające sprawozdania z badań empirycznych różnego typu, także tych, których przedmiotem było istniejące piśmiennictwo. Postępowanie nie miało charakteru naukometrycznego, nie chodziło bowiem o to by ustalić ile razy dana procedura była stosowana, lecz o zidentyfikowanie jakie w ogóle ramy pojęciowe, metody oraz techniki występują w XXI wieku w kontekście zachowań informacyjnych, oraz o sporządzenie ich wstępnego wykazu. Warto zauważyć, iż w ramach inib prowadzone już były, i to wielokrotnie, rozważania o podobnym nastawieniu, dotyczyły jednak albo innych zakresów, albo już się „przeterminowały” [zob. 10]. Niniejsze badanie przeprowadzone zostało w oparciu o wspomnianą już międzynarodową bazę danych *LISTA – Library, Information Science and Technology Abstracts* z zakresu nauki o informacji, bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych, indeksującą zawartość około 700 czasopism naukowych i fachowych, także książki, materiały konferencyjne i inne, od lat 60. XX wieku po dzień dzisiejszy.

Wyrażenie wyszukiwawcze złożone z koniunkcji hasła przedmiotowego *information behavior* i terminu *method**, z ograniczeniem zasięgu do lat 2001-2009 i recenzowanych periodyków naukowych, przyniosło w odpowiedzi 187 rekordów (8 maja 2010), z czego około 30 – mimo obecności w wynikach wyszukiwania – *de facto* nie dotyczyło interesującej nas proble-

matyki lub nie miało charakteru empirycznego. Reszta, tj. ponad 150 stała się przedmiotem analizy.

W tym miejscu należy uczynić kolejne istotne zastrzeżenie. Już pobieżny przegląd zawartości wyodrębnionego zbioru publikacji poucza, iż kategorie ram pojęciowych, perspektyw poznawczych, strategii, metody, technik itp. rozumiane i używane są przez uczonych na wiele sposobów, poza tym zmieniają się zwyczajnie językowe w tym zakresie. Ta sama uwaga dotyczy zresztą całego pola badawczego nauki o informacji, a nawet literatury ogólnometodologicznej. Co więcej, niektórzy informatolodzy są propagatorami pewnych „sztywnych” hierarchii procedur badawczych, np. Marcia Bates [1], inni zwracają uwagę na niejaką dowolność w omawianej materii i konieczność dokonania własnych ustaleń, np. [10]. Opracowanie kompletnej, przemyślanej mapy sposobów i form poznawczych w nauce o informacji w ogóle i w obszarze zachowań informacyjnych w szczególności, stanowi niebagatelne przedsięwzięcie, na które nie ma tu miejsca. Dlatego sporządzony wykaz ma charakter wstępny, orientacyjny i stanowi zaledwie pierwszy krok na drodze do „systematyzacji” metodologii badań użytkowników informacji. Dodatkowo, co istotniejsze, niniejsze dociekania są indukcyjne, w duchu – jak już wyjaśniono wcześniej – metodologii jakościowej. Oparte zostały bowiem na założeniu, iż punktem wyjścia powinna być rzeczywistość, w tym przypadku – faktycznie prowadzone w zakresie zachowań informacyjnych badania, dyskusje, opinie, a także sposoby ich konceptualizacji i werbalizacji, a nie zewnętrzne, apriorycznie przyjęte rozstrzygnięcia metodologiczne filozofów nauki bądź funkcjonujące już (niekompletne) repertoria i typologie metod badawczych, chociaż oczywiście takowe istnieją, także w informatologii, np. [7]. Ujmując rzecz bardziej kolokwialnie – najpierw zobaczymy, co zawiera adekwatne piśmiennictwo, potem przyjdzie czas na kategoryzację i propozycje uporządkowania. Oczywiście jakiś tryb pogrupowania zidentyfikowanych sposobów postępowania badawczego należało przyjąć, ma on jednak charakter wyłącznie roboczy.

Inny problem stanowi terminologia, w wielu przypadkach nie ma, zwłaszcza w obszarze nauki o informacji, polskich odpowiedników angielskich określeń. Podstawą takiego stwierdzenia jest zarówno przegląd rodzimej literatury przedmiotu, jak i odwołanie się do *Angielsko-polskiego słownika informacji naukowej i bibliotekoznawstwa* Jacka Tomaszczyka [25] i wybranych zasobów internetowych (blog *Methodology and Philosophy of Information Science* [ISSN 1230-5529](http://metho-</p></div><div data-bbox=)

dologyphilosophyinfoscience.blogspot.com/, Wyszukiwarka INiB Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, serwis wyszukiwawczy Google). Także, autorzy w wyselekcjonowanym zbiorze tekstów używają różnych wariantów nazw poszczególnych narzędzi, metod i technik badawczych, co może mieć bądź status przyrównawczy, stylistyczny, bądź wynikać z głębszych, merytorycznych przyczyn; to trzeba dopiero sprawdzić. Nadto, rozważania niniejsze dotyczą stanu piśmiennictwa anglojęzycznego, a przyjęte tu podejście nakazuje – przynajmniej na wstępnym etapie badań, a na takim właśnie pozostaje ten artykuł, daleko idącą wierność oryginalnemu materiałowi empirycznemu. Wreszcie, celem nie są dywagacje językowe, poza tym nie ma sensu dokonywać rozstrzygnięć terminologicznych *ad hoc*, być może w innych dyscyplinach naukowych funkcjonują już polskie określenia, ale stwierdzić to można dopiero w oparciu o szerokie poszukiwania literaturowe. Z wymienionych powodów, w poniższym zestawieniu znajdują się również wyrażenia oryginalne w języku angielskim. Dotyczy to zwłaszcza pierwszej z grup, gdzie zamieszczono polskie odpowiedniki tylko tam, gdzie jest to oczywiste, bądź istnieją już publikacje informatologiczne na dany temat.

Zatem, w efekcie badań własnych zidentyfikowano następujące typy, ramy pojęciowe (metateorie), metody i techniki badawcze w zakresie zachowań informacyjnych.

A. Metateorie, ramy pojęciowe, ramy teoretyczno-metodologiczne

Uwaga: Gdy koncepcja jest jednoznacznie kojarzona w nauce o informacji z nazwiskiem jej twórcy, jest ono przywołane.

- *Activity Theory*
- Cognitive models and theories, w tym – *the basic level theory* (Modele i teorie poznawcze)
- *Communities of practice* (Wspólnoty praktyków)
- *Constructivist philosophical framework* (Konstrukttywizm)
- Decision-theoretic approach (Teoria decyzji)
- Diasporic Information Environment Model (DIEM)
- Domain analysis – Birger Hjørland (Analiza domen)
- *Everyday life information seeking* – Reijo Savolainen (Zachowania informacyjne w życiu codziennym) [zob. też 13]
- *Evolutionary perspective* (Perspektywa ewolucyjna)

- Grounded theory (Teoria ugruntowana)
- *Holistic inductive paradigm, Holistic perspective* (Perspektywa holistyczna)
- Information Behavioral Grammar (*IBG model*) – Mikko Miwa
- *Information Ecology* (Ekologia informacji)
- *Information Horizons* – Diane H. Sonnewald
- *Information Literacy* (Kompetencje informacyjne, kultura informacyjna)
- *Information Search Process* – Carol Kuhlthau
- *Information Seeking Behavior* – David Ellis
- *Information work analysis*
- *Mixed methods investigation* („Metodologia mieszana”)
- Power perspective
- Qualitative epistemology (Epistemologia jakościowa)
- Radical Change theory
- *Sense-Making* – Brenda Dervin (Metodologia Sense-Making) [zob. też 3]
- *Social network theory* (Teoria sieci społecznych)
- *Social psychology* (Psychologia społeczna)
- *Socio-cultural perspective* (Perspektywa socjokulturowa)
- *Sociology of culture* (Socjologia kultury)
- Theory of life in the round – Elfreda Chatman
- Theory of reasoned action (*TRA*), *theory of planned behavior (TPB)*
- *Virtual research environments (VRE)* (Wirtualne środowisko badawcze)

B. Sposoby/techniki gromadzenia materiału empirycznego, źródła danych

- Badania ankietowe (*questionnaire survey*) – w różnych wariantach
 - kwestionariusz rozsyłany pocztą tradycyjną albo udostępniany online (*online questionnaire, web-based questionnaire, web-based survey*)
 - masowa (*a nation-wide online survey, a large-scale questionnaire survey*)
 - w oparciu o próbę reprezentatywną (*randomized controlled trial RCT*)
 - za pomocą kwestionariusza *Critical Incident Questionnaire (CIQ)*
- Badania dziennikowe, pamiętniki użytkowników (*diaries, self-journals*), w tym w formie blogów, a także audio- (*audio journals*) i foto-pamiętniki (*photo diary study*)
- Bazy danych – analiza zawartości

- Blogi i mikroblogi (*Twitter*) – analiza wpisów (postów)
- Ćwiczenia, zadania (pedagogiczne) (*exercises*)
- Dyskusja (*asked to discuss*)
 - Fotografie (*photographic inventory, photographs*)
- Internetowe fora dyskusyjne
- Istniejąca dokumentacja, formalna i nieformalna
- Istniejące piśmiennictwo
- Logi, historie wyszukiwania, kwerendy zapisane w serwisach WWW, statystyki oferowane przez systemy informacyjne (*large-scale empirical data on Internet use, log data, usage statistics, usage statistics obtained from logs, transaction logs, web browser history*)
- Obserwacja (*observation*) użytkowników w trakcie wyszukiwania i wykorzystywania informacji
 - nieuczestnicząca i uczestnicząca (*participant observation*)
 - ruchu oczu i zmian ekranu w trakcie wyszukiwania (*the screen shifts and eye movements*)
 - w kontrolowanym środowisku – użytkownicy wykonują wyszukiwania na zadany temat (*controlled searches*), w tym technika „głośnego myślenia” (*think-aloud sessions*)
 - w naturalnym środowisku (*naturalistic observation*), w tym długookresowa (*longitudinal observation*)
- Pisemne wypowiedzi badanych na zadany temat, w tym obszernie – eseje
- Światy wirtualne (*Second Life*)
- Test (dydaktyczny) (*test*)
- Test użyteczności (*usability testing*)
- *Work process analysis*
- Wywiady (*interviews*) – w różnych wariantach –
 - bezpośredni/osobisty (*face-to-face interview*), telefoniczny (*telephone interviews*)
 - indywidualny, grupowy
 - informacyjny (*reference interview*)
 - jakościowy (*qualitative interview*)
 - pogłębiony (*in-depth interview*)
 - strukturyzowany, pół-strukturyzowany (*structured interviews, semistructured group interviews, semi-structured interviews*), swobodny
 - tematyczny (*semi-structured thematic interviews, thematic interviews*)
 - wywiad typu *time-line* (związany z koncepcją *Sense-Making*)
 - zogniskowany wywiad grupowy, grupa fokusowa (*focus groups, focus group sessions*)

C. Metody, plany badawcze, rodzaje badań; sposoby analizy, syntezy i opracowania wyników

- Analiza dokumentów (*analysis of organizational documents, document analysis*)
- Analiza dyskursu, analiza konwersacji, metody/techniki w ramach podejścia dyskursywnego (*content analysis of the discourse, conversation analysis, discourse analysis technique, discourse-based approaches, discursive approaches, interpretive discourse*)
- Analiza i krytyka piśmiennictwa (*critical literature review*)
 - wariant – przegląd systematyczny (*comprehensive review of research, systematic review*)
 - wariant narracyjny (*literature study, review of literature*)
- Analiza indukcyjna i dedukcyjna (*inductive and deductive analysis, inductive data analysis*)
- Analiza kwerend/wyrażeń wyszukiwawczych w wyszukiwarkach i portalach (*content analysis of search engine user queries, deep log analysis*)
- Analiza pojęć (*conceptual analysis, in-depth conceptual analysis*)
- Analiza tekstu (*text analysis, textual analysis*)
- Analiza tematyczna (*thematic analysis*)
- Analiza zawartości – różne warianty (*content analysis, inductive content analysis, qualitative content analysis*)
- Analiza/metoda fenomenograficzna (*phenomenographic study*)
- Analiza/metoda porównawcza (*comparative analysis*)
- Badania długookresowe (*longitudinal study*)
- Badania eksperymentalne (*experimental research*)
- Badania eksploracyjne (*exploratory study*)
- Kategoryzacja (*iterative process of categorization and condensation*)
- Mapowanie (*conceptual maps, mapping*)
- Metoda analizy sieci społecznych (*SNA, social network analysis*)
- Metoda biograficzna (*a qualitative analysis of the autobiographies and personal writings of several historical figures*)
- Metoda i techniki etnograficzne (*ethnographic analysis, ethnographic techniques, interpretive ethnographic study, virtual ethnographic approach*)
- Metoda kolejnych przybliżeń (*iterative analysis*)
- Metoda socjologiczna „tradycyjna” (ilościowa, posługująca się próbą reprezentatywną)

- Metody i techniki oparte na teorii ugruntowanej (*iterative writing, constant comparison approach, schema analysis, validity checks*) [zob. też 14]
- Metody ilościowe i jakościowe (*qualitative and quantitative methods*)
- Metody informetryczne i webometryczne
- Metody statystyczne (*use of statistical package SPSS*)
- Studium przypadku (*case study, multiple case study, qualitative case study using mixed methods*)
- *The life history method*

Podsumowanie i wnioski

Jak zostało już podkreślone, sporządzony wykaz opiera się przede wszystkim na sformułowaniach i „sposobie myślenia” autorów analizowanych tekstów. W rezultacie ewidentne jest, iż w każdej z trzech grup występują elementy na różnych poziomach ogólności, o zróżnicowanym statusie metodologicznym i charakterze. Dla zobrazowania – inny, bo generalny, ogólnopoznawczy, jest status perspektywy holistycznej, odmienny – pochodzącej spoza obszaru nauki o informacji i stosowanej w bardzo wielu dyscyplinach naukowych teorii ugruntowanej (*Grounded theory*), a jeszcze inny koncepcji horyzontów informacyjnych (*Information Horizons*), stworzonej intencjonalnie na potrzeby zrozumienia właśnie zachowań informacyjnych. Tego rodzaju przykładów jest tu oczywiście więcej. Jednym z możliwych rozwiązań byłby podział trzech grup na bardziej szczegółowe, wąskie kategorie. Innym – rezygnacja z prób hierarchicznego ujęcia zidentyfikowanych form i metod badawczych, a w miejsce tego stworzenie raczej horyzontalnej ich mapy, opartej na przykład na analizie naukometrycznej ich wzajemnych relacji, albo, powiedzmy, na idei podobieństwa rodzinnego Ludwika Wittgensteina. To, rzecz jasna, wymaga dalszego namysłu.

Druga, innego typu konkluzja, która się tutaj nasuwa, ma związek z zaobserwowanym bogactwem i różnorodnością postaw poznawczych w zakresie problematyki użytkowników informacji. Świadczy to o ogromnym zainteresowaniu i dynamicznym rozwoju tego obszaru.

Literatura cytowana

- [1] Bates M. J.: *An Introduction to Metatheories, Theories, and Models*. W: *Theories of Information Behavior*. Pod red. K. E. Fisher, S. Erdelez, L. (E. F.) McKechnie. Medford, New Jersey 2005, s. 1-24.
- [2] Case D. O.: *Looking for Information. A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior*. Second Edition. Wielka Brytania 2007.
- [3] Cisek S.: *Badanie zachowań informacyjnych użytkowników bibliotek: metodologia „Sense-Making”*. W: *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*. Pod red. M. Kocójowej. Kraków 2008 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.inib.uj.edu.pl/wyd_inib/s3_z5/cisek-n.pdf [dostęp 02.05.2010].
- [4] Cisek S.: *Nauka o informacji na świecie w XXI wieku: badania metanaukowe*. W: *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej. Przeobrażenia bibliologii polskiej*. Pod red. D. Degen i M. Fedorowicz. Toruń 2009, s. 47-56.
- [5] Cisek S.: *Użytkownicy informacji* [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.slideshare.net/sabinacisek/uzytownicy-informacji> [dostęp 02.05.2010].
- [6] Dervin B.; Nilan M.: *Information needs and uses*. „Annual Review of Information Science and Technology” 1986 vol. 21 s. 3-33.
- [7] Eldredge, J. D.: *Inventory of research methods for librarianship and informatics*. „Journal of the Medical Library Association” 2004, vol. 92, s. 83-90 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=314107#id2579454>
- [8] *Encyklopedia PWN* [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://encyklopedia.pwn.pl/> [dostęp 01.05.2010].
- [9] Godbold N.: *Beyond information seeking: towards a general model of information behaviour*. „Information Research” 2006 vol. 11 nr 4 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://InformationR.net/ir/11-4/paper269.html> [dostęp 02.05.2010].
- [10] Hider P.; Pymm B.: *Empirical research methods in high-profile LIS journal literature*. „Library and Information Science Research” 2009 vol. 30 s. 108-114.
- [11] Johnson J. D.: *An impressionistic mapping of information behavior with special attention to contexts, rationality, and ignorance*. „Information Processing and Management” 2009 vol. 45 s. 593-604.
- [12] Kalaian S. A.: *Research Design*. W: *Encyclopedia of Survey Research Methods*. 2008 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.sage-ereference.com/survey/Article_n471.html [dostęp 06.05.2010].
- [13] Kamińska-Czubala B.: *Zachowania informacyjne w życiu codziennym: wybrane aspekty teoretyczne*. W: *Między przeszłością a przyszłością. Książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje społeczne na przestrzeni dziejów*. Pod red. M. Próchnickiej i A. Korycińskiej-Huras. Kraków 2007, s. 195-202.
- [14] Konecki K.: *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa 2000. [fragmenty dostępne online]. Tryb dostępu: <http://krzysztofkoncki.prv.pl/>.

- [15] Nowak S.: *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 1985.
- [16] Pilch T.; Bauman T.: *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Wydanie drugie poprawione i rozszerzone. Warszawa 2001.
- [17] Pindłowa W.: *Kształcenie studentów jako użytkowników informacji naukowej. Z pogranicza informatologii i pedagogiki*. Kraków 1984.
- [18] Próchnicka M.: *Człowiek i komputer. Dialogowy model wyszukiwania informacji*. Kraków 2004.
- [19] Próchnicka M.: *Informacja a umysł*. Kraków 1991.
- [20] Sapa R.: *Potencjał bibliotecznych katalogów online w zakresie sprzyjania zjawisku przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej*. „Przegląd Biblioteczny” 2008 R. 76 z. 1 s. 87-110.
- [21] Świgoń M.: *Bariery informacyjne*. Warszawa 2006.
- [22] Szczechura K.: *Użytkownicy informacji. Zarys problematyki*. W: *Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność*. Pod red. E. Ścibora. Olsztyn 1998, s. 107-138.
- [23] Talja S.; Tuominen K.; Savolainen R.: *„Isms” in information science: constructivism, collectivism and constructionism*. „Journal of Documentation” 2006 vol. 61 nr 1 s. 79-101.
- [24] *Theories of Information Behavior*. Pod red. K. E. Fisher, S. Erdelez, L. (E. F.) McKechnie. Medford, New Jersey 2005.
- [25] Tomaszczyk J.: *Angielsko-polski słownik informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*. Katowice 2009 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=16671&from=publication [dostęp 09.05.2010].
- [26] Vakkari P.: *Trends and approaches in information behaviour research*. „Information Research” 2008, vol. 13 nr 4 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://InformationR.net/ir/13-4/paper361.html> [dostęp 03.05.2010].
- [27] Wilson T. D.: *Human Information Behavior*. „Informing Science” 2000, vol. 3 nr 2, p. 49-55 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://inform.nu/Articles/Vol3/v3n2p49-56.pdf> lub <http://informationr.net/tdw/publ/papers/2000HIB.pdf> [dostęp 03.05.2010].
- [28] Wilson T. D.: *Models in information behaviour research*. „Journal of Documentation” 1999 vol. 55 nr 3 s. 249-270. [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html>.
- [29] Wilson T.: *On user studies and information needs*. „Journal of Documentation” 1981 vol. 31 nr 1; przedruk: „Journal of Documentation” 2006 vol. 62 nr 6 s. 658-670.
- [30] Wilson T.: *The information user: past, present and future*. „Journal of Information Science” 2008 vol. 34 nr 4 s. 457-464.

Dr Sabina CISEK – Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Uniwersytet Jagielloński. Adres: 30-348 Kraków, ul. prof. S. Łojasiewicza 4; tel: (12) 664-55-30; e-mail: sabina.cisek@uj.edu.pl

X KRAJOWE FORUM INT

Barbara SZCZEPANOWSKA

Centralny Instytut ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, WARSZAWA

50 lat działalności Międzynarodowego Systemu Informacji o BHP CIS Podsumowanie i refleksje

W 2009 r. mija 90 lat od powstania Międzynarodowej Organizacji Pracy ILO oraz 50 lat od utworzenia Międzynarodowego Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS oraz światowej sieci Centrów CIS, tworzącej międzynarodowy system informacji o bezpieczeństwie i higienie pracy. Międzynarodowe Centrum CIS działa w ramach ILO i ma siedzibę w Genewie. Sieć obejmuje około 155 Krajowych, Współpracujących i Regionalnych Centrów CIS, których rolę pełnią instytucje związane z tą problematyką w ponad 100 krajach. Są to instytuty naukowe, ministerstwa pracy i zdrowia, inspekcje pracy, związki pracodawców i pracowników, stowarzyszenia itp. Omówiono powstanie, początki i etapy rozwoju działań Centrum w Genewie oraz całej sieci, a także obecne osiągnięcia i produkty. Przedstawiono krótko także działania Polskiego Krajowego Centrum CIS, którego rolę pełni od 1960 r. Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy (CIOP-PIB). System informacji CIS jest ważnym źródłem informacji o bezpieczeństwie i zdrowiu w pracy, a jednocześnie przykładem historii rozwoju automatyzacji informacji naukowej – od kart perforowanych do potężnego portalu internetowego. Jest także przykładem wagi i potrzeby współpracy międzynarodowej w zakresie informacji naukowej dotyczącej nie tylko bhp, ale każdej dziedziny wiedzy.

***50 years of the activities of the International OSH information system CIS – summing up and reflections.** In 2009 there is 90th Anniversary of setting up the International Labour Organization ILO as well as 50th Anniversary of organizing the International Occupational Safety and Health Informationa Centre CIS and the network of CIS Centres. They form the international OSH information system CIS. The International CIS Centre is located in the ILO headquarter in Geneva. The network consists of about 155 National, Collaborating and Regional CIS Centres, which role is played by OSH institutions in more then 100 countries. Among them there are: scientific institutes, labour and health ministries, labour inspections, employers and employees unions, associations etc. The setting up, beginnings and development phases of CIS Centre in Geneva and the whole network as well as the present achievements and products are briefly described as well as the activities of the Polish National CIS Centre. Its role has been played by the Central Institute for Labor Protection – National Research Institute CIOP-PIB since*

1960-61. The CIS information system is an important OSH information source and as well – the example of development history of scientific information automatization development – from perforated card to powerful Internet portal. It is also an example of the significance and need of international cooperation in the frame of scientific information not only in OSH, but in every field of knowledge.

Wstęp

W zglobalizowanym świecie warunkiem niezbędnym zaistnienia i sukcesu zarówno jednostki jak i instytucji jest swobodny dostęp do wiedzy z zakresu określonej tematyki. Zacieśniające się więzi gospodarcze i kulturalne stanowią wyzwanie dla osób, które zmuszone zostały do efektywnego pozyskiwania informacji. Komunikacja łącząca różne regiony świata i przedstawiciele różnych kultur staje się coraz ważniejsza. Pracownicy instytucji naukowych i różnej wielkości krajowych i międzynarodowych przedsiębiorstw postawione zostały przed koniecznością włączenia się w obieg międzynarodowej wymiany informacji, towarów i usług.

Rozwój nauki i praktyki w poszczególnych krajach wymaga szerokiego dostępu do informacji zarówno krajowych, jak i zagranicznych, a więc wymaga szerokiej współpracy międzynarodowej. Podstawą działań, ważnym elementem wykorzystywanym w systemach zarządzania informacją i wiedzą są źródła informacji opracowane w taki sposób, by informacje były zrozumiałe i dostępne dla szerokiego międzynarodowego grona specjalistów. Źródła informacji, obejmujące dane z różnych krajów są tworzone często przez międzynarodowe instytucje, organizujące międzynarodowe systemy informacji naukowej, oparte o sieci instytucji, zajmujących się tą samą tematyką.

Jednym z najstarszych, największych, ogólnosięgowych systemów informacji jest Międzynarodowy System Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS.

Praca zawodowa jest dominującą formą działalności człowieka i zajmuje określone miejsce w jego systemie wartości. Zagadnienia bezpieczeństwa i higieny pracy stanowią integralną część działalności wszystkich uczestników procesu pracy.

Tematy takie jak np.: ochrona przed wypadkami przy pracy i chorobami zawodowymi, zapewnienie bezpiecznych i ergonomicznych miejsc pracy, interesują wszystkie osoby związane z pracą – teoretyków i praktyków.

W społeczeństwie opartym na wiedzy zapewnienie bezpieczeństwa człowieka w procesie pracy jest nie-

możliwe bez rozwoju wiedzy w zakresie najnowszych rozwiązań w tej dziedzinie. Działania zmierzające do systematycznego podnoszenia poziomu warunków pracy wymagają dostępu do wiarygodnych krajowych i zagranicznych źródeł informacji, a dostęp ten mogą zapewnić m.in. międzynarodowe systemy informacji o bhp, takie jak np. system CIS.

Rok 2009 skłania do wspomnień i refleksji, bo to czas rocznic. W tym roku obchodzone jest 90-lecie Międzynarodowej Organizacji Pracy ILO i Międzynarodowego Biura Pracy ILO – jej sekretariatu i ciała wykonawczego. Główne obchody odbyły się w Genewie w kwietniu w połączeniu z obchodami Światowego Dnia Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy 28 kwietnia. Także w wielu krajach – członkach tej organizacji odbyły się uroczystości związane z jubileuszem ILO [1, s. 7].

W 2009 r. obchodzona jest także 50. rocznica powstania Międzynarodowego Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS przy Międzynarodowym Biurze Pracy ILO oraz całej sieci instytucji organizowanej przez to Centrum. Uroczystości związane z tymi obchodami odbyły się w Genewie w październiku, w siedzibie ILO i Międzynarodowego Centrum CIS, a towarzyszyło im m.in. zorganizowane w siedzibie Światowej Organizacji Zdrowia WHO spotkanie przedstawicieli sieci centrów informacji tej organizacji oraz sieci Centrów CIS, które umożliwiło wzajemne poznanie działań obu sieci, co może zapewnić ich lepszą współpracę.

Historia i teraźniejszość

Międzynarodowe Centrum CIS zostało utworzone w 1959 r. z inicjatywy ówczesnego dyrektora działu bezpieczeństwa i higieny pracy ILO, Marcela Robert. Widział on potrzebę zorganizowania placówki, ułatwiającej pozyskiwanie, opracowywanie i rozpowszechnianie najnowszych i wiarygodnych informacji, potrzebnych do zapewnienia pracownikom bezpiecznych i zdrowych warunków pracy. Działania w zakresie bhp wymagają bardzo szerokiej wiedzy, śledzenia na bieżąco najnowszych trendów, zarówno w kraju jak i za granicą. W latach 60-tych bezpieczeństwo pracy

było dopiero rozwijającą się dziedziną wiedzy, a jednocześnie bardzo interdyscyplinarną, zazębiającą się z wieloma innymi, np. medycyną, ergonomią, chemią, fizyką, biologią, psychologią. Dlatego też trudno było o samodzielne poszukiwanie informacji z tej tematyki, szczególnie w tamtych czasach.

Międzynarodowe Centrum CIS utworzyło 11 krajowych bibliotek i instytucji związanych z bhp oraz 3 organizacje międzynarodowe: Międzynarodową Organizację Pracy ILO, Międzynarodowe Stowarzyszenie Zabezpieczenia Społecznego ISSA oraz Europejską Wspólnotę Węgla i Stali ECSC [2]. Głównym celem jego utworzenia było zapewnienie wymiany i dostępu do informacji o bezpieczeństwie i zdrowiu w pracy w dowolnym kraju, języku czy formacie.

Centrum zostało zlokalizowane w siedzibie Międzynarodowego Biura Pracy w Genewie w Szwajcarii, a podczas II wojny światowej była czasowo przeniesione do Montrealu w Kanadzie. Międzynarodowe Centrum CIS utworzono w ramach działu ILO zajmującego się problematyką bezpieczeństwa i zdrowia w pracy [3]. W 1974 r. Międzynarodowe Centrum CIS przeniosło się wraz z całym Międzynarodowym Biurem Pracy do nowego gmachu w Genewie.

W okresie 50 lat działania Międzynarodowego Centrum CIS zmienił się znacznie sposób i zakres opracowywanych i rozpowszechnianych źródeł informacji, a także formy prowadzonych usług przez to Centrum. Były one długi czas odpłatne, w postaci subskrypcji na określone usługi.

Początkowo stworzono serwis, w ramach którego bibliograficzne i analityczne informacje o nowych wydawnictwach z zakresu bhp dostarczano odpłatnie zainteresowanym w formie kart, z których można było tworzyć katalogi, zestawy literatury na określone tematy itp. [4]. Należy pamiętać, że we wczesnych latach 60-tych, gdy komputery były ogromne i trudne w użyciu, nie stosowano ich jeszcze w działalności informacyjnej. Tak więc w latach 1959-1973 CIS publikował swe informacje w postaci kompletów kart bibliograficznych, które wysyłano do prenumeratorów na całym świecie. Przy czym Krajowe Centra CIS, które opracowywały i przysyłały do Centrum w Genewie krajowe informacje, otrzymywały komplety kart bezpłatnie, jak również publikowane przez Międzynarodowe Centrum CIS wydawnictwa i materiały, w tym – kwartalny Biuletyn CIS-ILO.

Międzynarodowe Centrum CIS w Genewie było pionierem w zakresie wprowadzania nowoczesnych technik opracowywania i wyszukiwania informacji,

(np. jako jedno z pierwszych stosowało system kart perforowanych), a także było pionierem w zakresie automatyzacji informacji naukowej o bhp.

Już we wczesnych latach 70. Centrum CIS zastosowało w swych pracach informacyjnych komputery, tworząc na przełomie lat 1973-1974 elektroniczną bazę danych – CISDOC, co w owych czasach było rewolucyjnym osiągnięciem w zakresie informacji naukowej. System CIS był jednym z pierwszych na świecie zautomatyzowanych międzynarodowych systemów informacji naukowej, rozpoczynającym swe usługi informacyjne w formie elektronicznej w oparciu m.in. o bazę danych. Kanadyjskie Centrum CIS (Canadian Centre for Occupational Health and Safety – CCOHS) aktywnie wspierało prace CIS w zakresie automatyzacji informacji.

W celu jak najszerzego światowego promowania problematyki bezpieczeństwa i zdrowia w pracy, w roku 2005 Międzynarodowe Centrum CIS udostępniło większość swych źródeł informacji w ramach portalu bezpłatnie. Obecnie wszystkie produkty Centrum CIS w Genewie są na stronach internetowych udostępnione nieodpłatnie, co bardzo ułatwiło i rozszerzyło ich wykorzystanie.

Centrum CIS opracowywało bazę danych CISDOC w angielskim i francuskim języku i w 1986 r. stała się ona pierwszą bazą danych Międzynarodowej Organizacji Pracy, która ukazała się na dysku CD-ROM a jednocześnie pierwszą bazą danych na CD w systemie Narodów Zjednoczonych (firma Silver Platter). W 1987-1989 CCOHS w Kanadzie zaczął ją udostępniać na dyskach CD. Baza była odpłatnie udostępniana przez wiele lat na dyskach CD, a potem na stronach internetowych przez CIS w Genewie, a także wśród innych baz danych – przez CCOHS w Kanadzie i firmę Silver Platter w ramach bazy OSH-ROM. Baza CISDOC liczy obecnie ponad 70 000 opisów dokumentów i jest udostępniana m.in. nieodpłatnie na stronach internetowych Centrum CIS w Genewie. Aby móc udostępniać także pełne teksty dokumentów, których opisy wprowadzono do bazy, do 1998 r. Międzynarodowe Centrum CIS tworzyło zbiór mikrofilmów tych tekstów (do 150 stron) i pełne teksty udostępniano w formie drukowanej lub na mikrofilmach. Obecnie bazie CISDOC towarzyszy baza CISDOC-TEXT, zawierająca na dyskach CD-ROM pełne teksty dokumentów (udostępniana odpłatnie tylko Krajowym Centrum CIS), a także dostępny przez Internet wraz z bazą CISDOC – Tezaurus CIS, który wspomaga proces wyszukiwania opisów dokumentów w bazie.

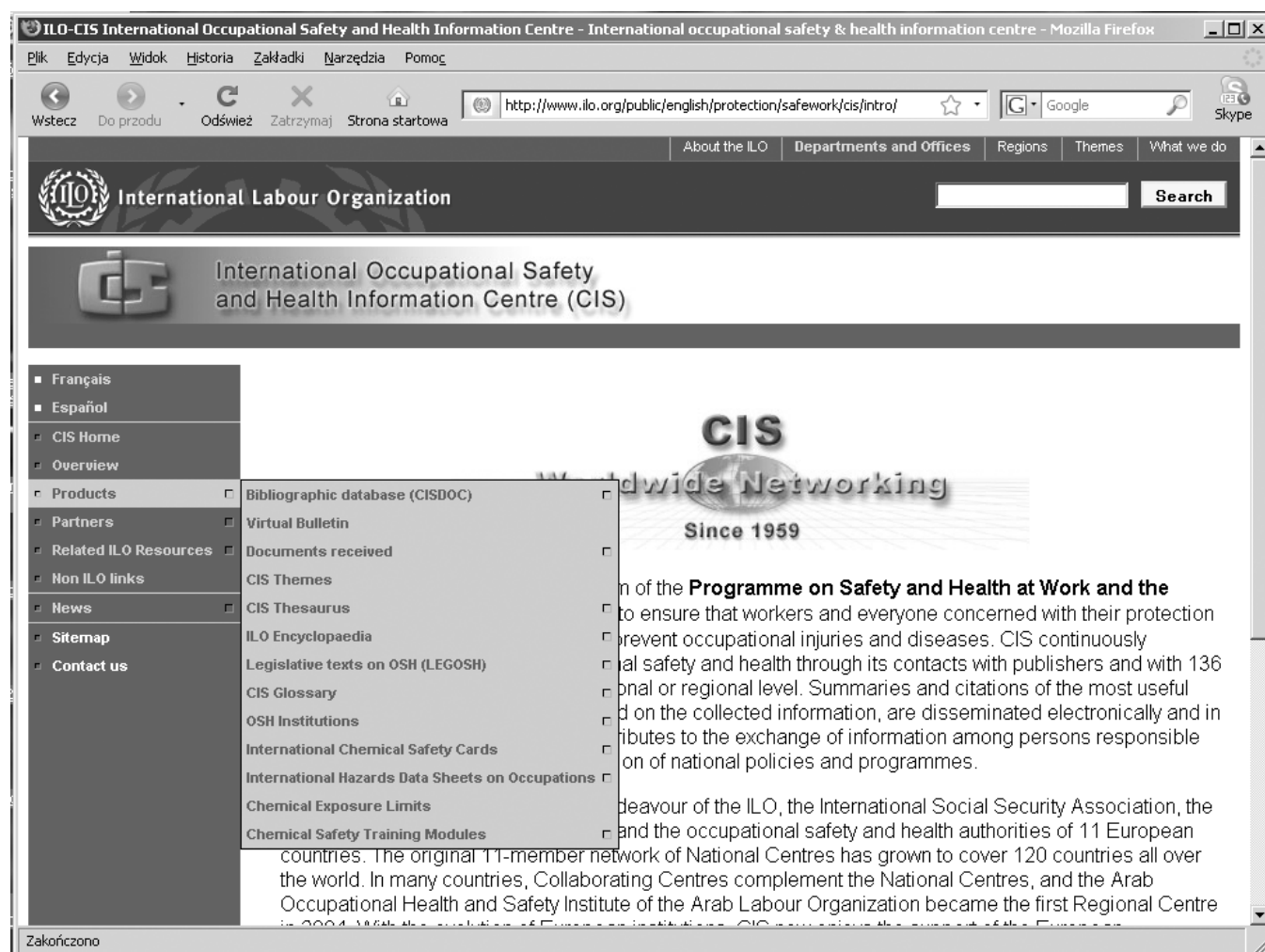
Międzynarodowe Centrum CIS realizowało prace prowadzone w związku z kolejnymi wydaniem ważnego wydawnictwa ILO – „The ILO Encyclopaedia of Occupational Health and Safety”. CIS koordynował prace nad anglo- i francuskojęzyczną wersją tej encyklopedii, udostępnianej w formie drukowanej, a potem – na dyskach CD i stronach internetowych. Kanaadyjskie Centrum CIS (CCOHS) wspierało Centrum w Genewie w zakresie prac informatycznych i pierwsze udostępniło Encyklopedię ILO na dyskach CD. Obecnie znowu Centrum CIS koordynuje prace związane z kolejnym wydaniem Encyklopedii, planowane tylko w formie elektronicznej i zintegrowane z innymi produktami ILO.

Międzynarodowe Centrum CIS przez cały okres 50 lat prowadziło usługi informacyjne, opracowywało źródła informacji o bhp, jak m.in. karty informacyjne (CIS Info-Sheets), glosariusz bhp w 5 językach, międzynarodowy wykaz instytucji związanych z bhp,

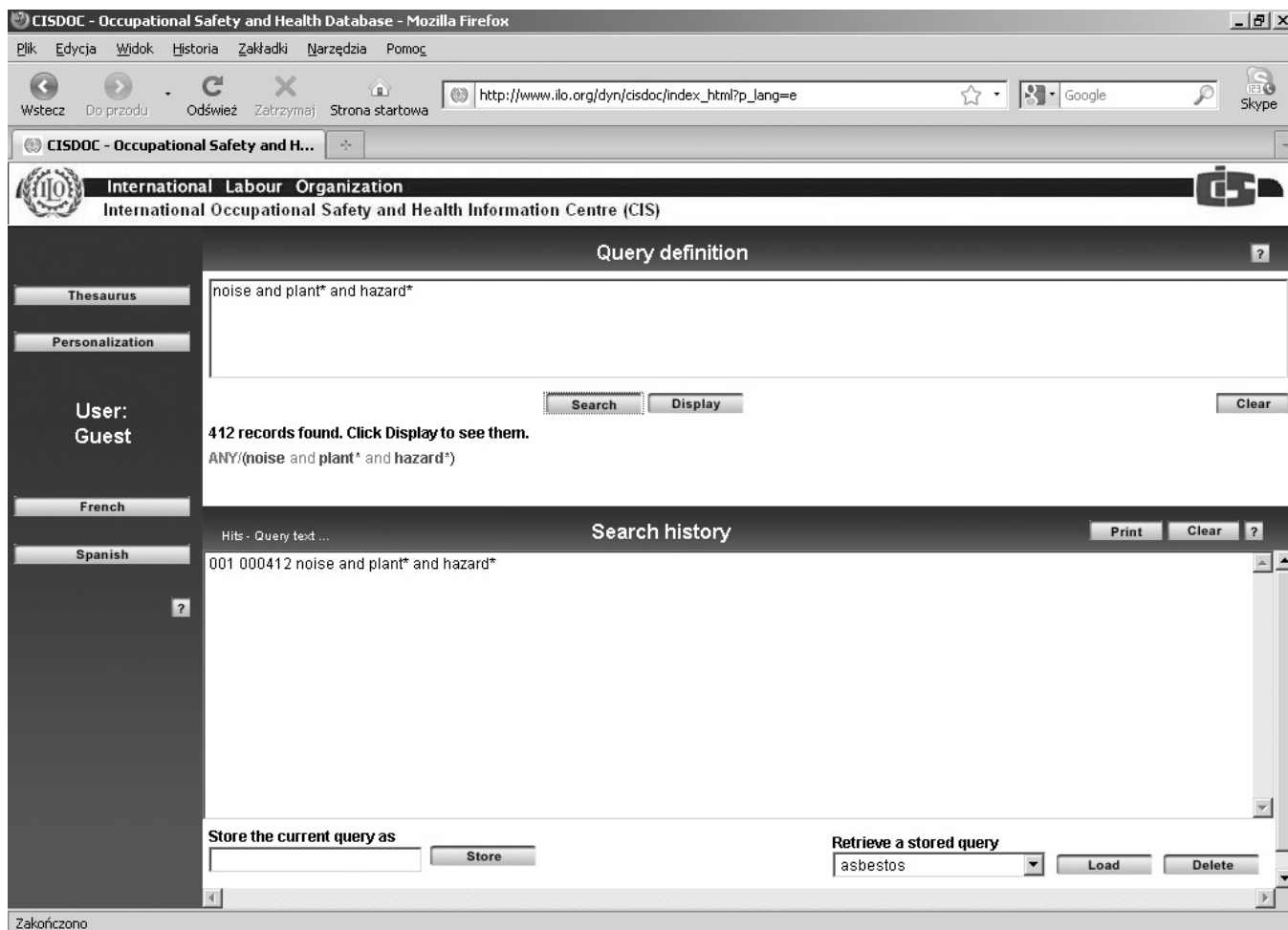
tezaurus bhp, bibliografie tematyczne, biuletyn informacyjny ILO – CIS Bulletin”.

Centrum jako jedno z pierwszych zaczęło też udostępniać w skali światowej informacje o bhp, wykorzystując Internet. Już we wczesnych latach 90-tych rozpoczęto prace na opracowaniem witryny oraz systemu poczty elektronicznej o bhp i na stronach portalu ILO zamieszczono w 1994 r. witrynę CIS (www.cis.ilo.org/cis). Były to pierwsze strony internetowe działu w ILO, rozszerzane potem na bieżąco i zawierające wiele informacji z zakresu bezpieczeństwa pracy oraz linków do informacji poszczególnych organizacji międzynarodowych i instytucji krajowych, w tym – Centrów CIS. Rozpoczęto także kontaktowanie się z użytkownikami w formie e-maili [5].

Obecnie w witrynie są udostępniane bazy danych opracowane przez CIS (m.in. CISDOC, nowości i instytucji bhp na świecie, dokumentów prawnych), międzynarodowe karty bezpieczeństwa chemicznego, kar-

Rys. 1. Strona główna witryny Międzynarodowego Centrum CIS z wykazem produktów

Rys. 2. Strona internetowa umożliwiająca wyszukiwanie w bazie CISDOC

ty zagrożeń w poszczególnych zawodach, wydawnictwa CIS, informacje o nowościach w ILO i w CIS, wykazy otrzymanych wydawnictw i innych źródeł informacji o bhp. Witryna ta zawiera ona także linki do wielu źródeł informacji ILO i innych instytucji.

Na Rys. 1 pokazano stronę główną Międzynarodowego Centrum CIS z wykazem jego produktów.

Na Rys. 2 zamieszczono stronę umożliwiającą wyszukiwanie informacji w bazie CISDOC.

Międzynarodowego Centrum CIS wniosło także duży wkład w rozwój międzynarodowej informacji chemicznej, powodując już w latach 50. opracowanie symboli zagrożeń chemicznych, zamieszczanych przez lata na opakowaniach i opisach substancji chemicznych na całym świecie do momentu wprowadzenia nowego systemu GHS (wykorzystującego zresztą w dużym stopniu poprzednie symbole). W pracach nad nim także brali czynny udział pracownicy Centrum CIS. CIS brało i bierze cały czas udział w międzynarodowych pracach związanych z chemicznymi sub-

stancjami niebezpiecznymi, w tym – m.in. w opracowywaniu międzynarodowych kart zagrożeń chemicznych IPCS, które min. udostępnia obecnie na swych stronach internetowych.

Międzynarodowe Centrum CIS bierze udział w wielu działaniach Międzynarodowej Organizacji Pracy, w organizowaniu Kongresów BHP, konferencji organizowanych w budynku ILO. Brało i kontynuuje czynny udział w pracach ILO związanych z pomocą techniczną dla krajów rozwijających się, m.in. tworząc w tych krajach sieć Centrów CIS.

Światowa sieć Centrów CIS

We wczesnych latach 60. sieć Centrów CIS, początkowo tylko zachodnio-europejska, rozszerzała się o centra z krajów spoza „żelaznej kurtyny” (w tym – polski CIOP), a także z krajów rozwijających się. Powstawały centra w obu Amerykach, Azji i Australii, a od 1972 roku sieć zaczęła się rozrastać także w Afryce

[6], wkrótce obejmując wszystkie kontynenty. Obecnie Centra CIS są zorganizowane w ponad 110 krajach. Wiele Centrów CIS powstało w ramach pomocy technicznej ILO dzięki pracownikom Międzynarodowego Centrum CIS, którzy pomagali w pozyskaniu źródeł informacji, w kompletowaniu księgozbioru podręcznego, w zdobywaniu nowoczesnego sprzętu, w szczególności komputerów.

Zadaniem sieci Centrów CIS było udostępnianie użytkownikom w danym kraju informacji zagranicznych, gromadzenie i przekazywanie literatury krajowej do Międzynarodowego Centrum CIS w celu zamieszczania jej opisów w źródłach informacji, pośredniczenie pomiędzy krajowymi specjalistami bhp a innymi Centrami CIS, promowanie systemu informacji CIS w swoim kraju itp. Z tych zadań Centra wywiązywały się w zależności od posiadanych funduszy, lokalizacji, itp. W poszczególnych krajach stosowano odrębną organizację systemu bezpieczeństwa i zdrowia w pracy, dlatego też Centrami CIS stawały się różnego typu instytucje: instytucje rządowe, instytuty naukowe i inspektoraty pracy, ministerstwa zdrowia, instytucje zabezpieczenia społecznego, stowarzyszenia, instytucje akademickie oraz organizacje pracodawców i pracowników [8]. Centrami są bardzo różne instytucje – małe, nie posiadające dostępu do Internetu i silne, dobrze wyposażone, jak np. National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) w USA, liczący parę tysięcy pracowników. W imieniu swych instytucji zadania CIS realizują na ogół ośrodki informacji i/lub biblioteki.

We współpracy sieci stosowano wzajemną pomoc, organizację praktyk, system „twinning” (zbiżniaczenia), w ramach którego zamożne centra, w tym – ILO, zapewniały szkolenia dla słabszych centrów, pomoc finansową w udziale w spotkaniach czy szkoleniach.

Współpracę sieci podtrzymuje wspólnie tworzony, a opracowywany i rozpowszechniany od 1989 r. przez Sheila Pantry Associates w UK biuletyn: „CIS Newsletter”, organizowane przez Międzynarodowe Centrum CIS doroczne spotkania centrów, wzajemne wizyty szkoleniowe, wymiana informacji i materiałów.

Sieć Centrów CIS cechuje ciągły rozwój – prawie każdego roku powstają nowe centra, a kilka instytucji oczekuje na uzyskanie statusu Centrum CIS.

Sieć obecnie liczy około 155 Centrów CIS, przy czym w wielu krajach działalność Centrów Krajowych wspierana jest przez jedno lub kilka (np. w Rosji, Kanadzie) Centrów Współpracujących. Powstały także na razie dwa Centra Regionalne – dla

krajów arabskich w Syrii i dla krajów afrykańskich w Zimbabwe.

Międzynarodowe Centrum CIS wspomagane jest także przez Unię Europejską i rozważane jest utworzenie Regionalnego Centrum CIS dla Krajów Europejskich.

Pełny wykaz Centrów CIS można znaleźć pod adresem: www.ilo.org/cis

System CIS i baza CISDOC przetrwały do dziś, ulegając oczywiście transformacjom, m.in. elektronicznym, podczas gdy wiele innych systemów i baz w ciągu tych lat zniknęło lub straciło znaczenie. System informacji o bhp CIS nie tylko przetrwał te 50 lat różnych burz i zmian, ale znacznie się rozszerzył, objął wszystkie kontynenty i wiele ważnych instytucji związanych z bhp pragnęła lub pragnie zostać Krajowym, Współpracującym czy Regionalnym Centrum CIS.

Obecnie celem funkcjonowania Międzynarodowego Centrum CIS jest zapewnienie (przy zastosowaniu najnowszych zdobyczy techniki) wszystkim osobom związanym z ochroną pracowników w procesie pracy dostępu do najnowszych, aktualnych i prawdziwych danych i informacji. Gromadzi ono i rozpowszechnia światową literaturę z omawianej tematyki, opracowuje źródła informacji – wydawnictwa, bazy danych, strony internetowe, organizuje spotkania i szkolenia dla Centrów CIS, organizuje i prowadzi wymianę informacji i wydawnictw, rozwija i wspiera działania sieci Centrów.

Obecnie zadaniem Krajowych Centrów CIS jest m.in. gromadzenie, udostępnianie i rozpowszechnianie w danym kraju danych i piśmiennictwa z zakresu bezpieczeństwa i dobrego zdrowia w pracy, w szczególności pozyskanych z sieci Centrów CIS, branie udziału w opracowywaniu międzynarodowych źródeł informacji (co umożliwia także międzynarodowe rozpowszechnianie krajowych informacji i wydawnictw z zakresu bhp), prowadzenie współpracy, wymiany informacji z siecią Centrów CIS oraz promowanie systemu informacji CIS w swoim kraju.

Polskie Krajowe Centrum CIS

W Polsce rolę Krajowego Centrum CIS pełni od początku Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy (CIOP-PIB), który powstał w 1950 r. i od razu współpracował z Międzynarodową Organizacją Pracy [9, s. 9]. Już w 1959 r. po rozmowie z przedstawicielem CIOP na spotkaniu Komisji ISSA

w ILO w Genewie, ówczesny dyrektor CIS – Marcel Robert miał zamiar zwrócić się do dyrektora CIOP o podjęcie współpracy i utworzenie Polskiego Krajowego Centrum CIS, gdy akurat w tym samym czasie otrzymał pismo od dyrektora CIOP. Po wymianie korespondencji w sprawie współpracy w 1960 ówczesny dyrektor CIOP, prof. dr Ludwik Taniewski ustalił z ILO utworzenie Polskiego Krajowego Centrum CIS, którym został CIOP, oraz zasady współpracy. Obejmowała ona m.in. gromadzenie literatury krajowej z zakresu bhp, przekazywanie do CIS oryginałów wybranych publikacji oraz ich opracowań dokumentacyjnych na specjalnych kartach, koordynowanie prac innych instytucji dokumentujących literaturę krajową, w tym – dla CIS, wykonywanie tłumaczeń dokumentów z ILO, pośredniczenie pomiędzy krajowymi instytucjami a Międzynarodowym Centrum CIS, rozpowszechnianie w Polsce informacji o systemie informacji CIS, pozyskiwanie prenumeratorów korzystających z usług tego Centrum. Od 1961 r. Polskie Krajowe

Centrum CIS opracowywało i przekazywało do Centrum w Genewie opisy krajowych publikacji z zakresu bhp.

Obecnie kontynuowana jest bliska współpraca polskiego centrum z Międzynarodowym Centrum CIS i innymi centrami, wymiana informacji i wydawnictw, co umożliwia pozyskiwanie potrzebnych danych dla krajowych specjalistów bhp, a także międzynarodową promocję polskiego piśmiennictwa i osiągnięć w zakresie ochrony człowieka w procesie pracy. Polskie Krajowe Centrum CIS, którego zadania realizuje Ośrodek Informacji Naukowej i Dokumentacji CIOP-PIB, m.in. gromadzi i rozpowszechnia informacje o zakresie bhp. Wykorzystuje w szerokim zakresie Internet, m.in. rozpowszechniając wśród zainteresowanych informacje w formie email i opracowując zamieszczoną w ramach portalu CIOP-PIB witrynę internetową w języku polskim i angielskim. Polskie Centrum CIS prowadzi działalność informacyjną dla krajowych i zagranicznych użytkowników w oparciu

The screenshot shows the website of the Polish Occupational Safety and Health Information Centre (CIOP-PIB). The browser window title is "Pracownia Dokumentacji i Informacji - Krajowe Centrum CIS - Informacje ogólne - Mozilla Firefox". The address bar shows "http://www.ciop.pl/1568.html". The website header includes the logo "CIOP PIB" and the text "CENTRALNY INSTYTUT OCHRONY PRACY - PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY". A navigation menu on the left lists various topics such as "O Instytucje", "Problematyka", "Aktualności", "Oferta", "Edukacja i szkolenia BHP", "System BHP w Polsce", "Przepisy BHP", "BHP w kraju", "BHP za granicą", "BHP Online", "BHP Info", "Certyfikacja", "Biblioteka", "FAQ", and "Kontakt". The main content area features a large banner for the "2009 50-lecie CIS" with the text "polecamy korzystanie z tego światowego źródła informacji o BHP" and the URL "http://www.ilo.org/cis". Below this, there is a section titled "Międzynarodowe Centrum CIS - Informacje ogólne" with a sub-header "Międzynarodowe Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higieny Pracy CIS (International Occupational Safety and Health Information Centre CIS) działa od roku 1959 w ramach Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) w Genewie, pełniąc rolę światowego ośrodka informacji, gromadzącego i upowszechniającego literaturę na temat bezpieczeństwa i higieny pracy - ochrony przed wypadkami i chorobami". On the right side, there is a search bar and a "Co nowego:" section listing various news items, including "Nowości ILO - Międzynarodowej Organizacji Pracy", "Nowości CIS - Międzynarodowego Centrum CIS", "Nowości WHO - Międzynarodowej Organizacji Zdrowia", "Nowości OSH WORLD", "Nowości CIOP - PIB", and "Nowości Krajowego Punktu Centralnego Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy". At the bottom of the news list, it mentions "A+A Kongres i Targi BHP, Duesseldorf, 2009".

Rys. 3. Strona główna Polskiego Krajowego Centrum CIS

o m.in. źródła informacji CIS, opracowuje wykazy literatury na wybrane tematy. W celu rozpowszechniania polskich informacji za granicą bierze udział w międzynarodowym opracowywaniu źródeł informacji o bhp, opracowując do nich teksty informacyjne i analizy dokumentacyjne krajowego piśmiennictwa. Zamieszczanie przez Polskie Centrum CIS opisów krajowych wydawnictw w zagranicznych bazach danych oraz tekstów informacyjnych w elektronicznych wydawnictwach umożliwi szerokie rozpowszechnianie za granicą treści w nich zawartych, a przez to informacji o osiągnięciach w zakresie rozwoju polskiej problematyki bhp. Portal ILO jest bardzo szeroko na świecie wykorzystywany, a dzięki temu – i polskie informacje tam zawarte.

Polskie Krajowe Centrum CIS opracowuje również i udostępnia na swych stronach internetowych anglojęzyczną bazę danych o polskich wydawnictwach OSH-BHP. Aktywnie współpracuje z siecią Centrów CIS, Centrum rozpowszechnia w kraju informacje o światowym systemie informacji CIS, co umożliwia polskim pracodawcom, pracownikom, specjalistom bhp, studentom i wykładowcom, wykorzystanie w swych pracach informacji opracowywanych przez instytucje działające w ramach tego systemu [10].

Na Rys. 3 zamieszczono stronę główną witryny Polskiego Krajowego Centrum CIS, dostępną w ramach portalu CIOP-PIB.

Zakończenie

90 lat od powstania Międzynarodowej Organizacji Pracy i 50 lat od zorganizowania Międzynarodowego Centrum CIS i całej sieci to okres czasu, umożliwiający szersze spojrzenie na działania tych instytucji. Z kolei w 2010 r. przypada 60. rocznica powstania Centralnego Instytutu Ochrony Pracy – Państwowego Instytutu Badawczego (CIOP-PIB), a także 50. rocznica podjęcia przez CIOP roli Polskiego Krajowego Centrum CIS.

System informacji CIS, jeden z najdłuższych działających i najszerzych systemów informacji o bezpieczeństwie i zdrowiu w pracy na świecie, obejmuje działania w zakresie informacji naukowej najważniejszych krajowych instytucji związanych z tą problematyką, stanowiąc ważne źródło informacji w zakresie bhp i tematów pokrewnych.

Więcej informacji o Międzynarodowym Centrum CIS i sieci Centrów CIS można znaleźć na stronach internetowych Centrum w Genewie: www.ilo.org/cis

oraz na stronach Polskiego Krajowego Centrum CIS, zamieszczonych w ramach portalu CIOP-PIB: www.ciop.pl/1568.html

Dużo ważnych informacji zarówno o działaniach systemu informacji CIS, jak i o osiągnięciach w zakresie bhp zawiera także elektroniczne wydawnictwo „CIS Newsletter”: <http://www.ciop.pl/2349.html> a w szczególności jego specjalny czerwcowy numer, wydany z okazji 50-lecia Międzynarodowego Centrum CIS i jego sieci Centrów. Z tekstem tego numeru można zapoznać się pod adresem: <http://www.sheilapantry.com/cis/cis200906.html>

Informacje o systemie informacji CIS można także znaleźć na stronach: <http://www.sheilapantry.com> oraz <http://sheilapantry.com/oshworld/focus/html>.

Zrozumienie wagi problematyki bezpieczeństwa pracy i wymiany informacji z tego zakresu, ciężka praca i zaangażowanie kolejnych szefów i pracowników Międzynarodowego Centrum CIS, umożliwiło objęcie siecią Centrów CIS większości najważniejszych krajów świata, umożliwiło stworzenie potężnego światowego narzędzia, ułatwiającego prace specjalistów bhp i rozwój tej ważnej dziedziny wiedzy.

Historia powstania i rozwoju systemu informacji CIS jest ciekawym przykładem rozwoju informacji naukowej, zapotrzebowania na prawdziwe, wiarygodne i najnowsze informacje nie tylko w zakresie tematyki bezpieczeństwa i zdrowia w pracy, ale także we wszystkich innych dziedzinach. Jednocześnie ukazuje, jak ważna jest współpraca międzynarodowa, wymiana informacji, wspólne prace na źródłami informacji.

Ciągłe wykorzystywanie w pracach Międzynarodowego Centrum CIS najnowszych zdobyczy w zakresie automatyzacji informacji – od kart perforowanych do potężnego portalu opartego na najnowszych zdobyczach technologicznych w zakresie Internetu – to jednocześnie historia rozwoju automatyzacji informacji naukowej. Niewiele jest takich przykładów placówek i sieci, szczególnie nieprzerwanie działających i rozwijających się przez 50 lat.

Literatura cytowana

- [1] Clevenstine E.: *A global centre for health and safety information*. IALI Forum, Sept. 2003
- [2] Clevenstine E.: *The CIS Centres Network African*. “Newsletter on Occupational Health and Safety” 2002 nr 2 s. 28 – 31.
- [3] International Labour Organization [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ilo.org>

- [4] International Occupational Safety and Health Information Centre (CIS) [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ilo.org/cis>
- [5] Sandi G.: *CIS – The first fifty years*. "CIS Newsletter" 2009 nr 237 s. 2-3.
- [6] Szczepanowska B. *Tworzenie nowych polskich źródeł informacji i ich rola w światowym upowszechnianiu problematyki bezpieczeństwa pracy – na przykładzie wybranych prac Krajowego Centrum CIS*. W: *Zarządzanie Informacją w Nauce*. Katowice 2008 [w druku].
- [7] Szczepanowska B.: *Internetowe źródła informacji o bezpieczeństwie pracy. Witryna Międzynarodowego Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS – nowa wersja*. „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” 2005 nr 10 s. 20-24.
- [8] Takala J.: *Fifty Years of the CIS*. "CIS Newsletter" 2009 nr 237 s. 3-9.
- [9] The CIS Centres Network. ILO, Social Protection Matters, June, 2003.
- [10] Witryna Polskiego Krajowego Centrum CIS [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ciop.pl/1568.html>
-
- Mgr Barbara SZCZEPANOWSKA – Ośrodek Informacji Naukowej i Dokumentacji. Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy. Adres: 00-701 Warszawa, ul. Czerniakowska 16; tel. (22) 623-36-89; e-mail: baszc@ciop.pl

Agnieszka MŁODZKA-STYBEL

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, WARSZAWA

Doskonalenie dostępu do dziedzinowych zasobów informacyjnych

Publikacja opracowana na podstawie wyników uzyskanych w ramach I etapu programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy” dofinansowywanego w latach 2008 – 2010 w zakresie służb państwowych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Główny koordynator: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy

Improvement of access to specialist information resources. Changes directed to information society cover almost all areas of human activity. In a particular way they concern information activities, connected with processing and storage of resources. Directions of tasks of the CIOP-PIB library are connected with adaptation to changes. The library gives an access to interdisciplinary information resources for diversified groups of readers, representing various fields of science as well as practitioners, looking for specific specialist information. The practice of information services points out the necessity to combine wide possibilities of information technology development such as access to electronic catalogue, controlling of terminology, monitoring of users' statistics, with the "traditional" service taking into account an active support of a librarian.

Wprowadzenie

Przemiany w kierunku społeczeństwa informacyjnego obejmują w zasadzie wszystkie dziedziny funkcjonowania człowieka. W szczególny sposób dotyczą one jednak działań informacyjnych, bezpośrednio związanych z gromadzeniem i udostępnianiem zasobów. Kierunki prac Biblioteki Centralnego Instytutu Ochrony Pracy – Państwowego Instytutu Badawczego (CIOP-PIB), związane są z dostosowaniem do zmian. Instytut działa na rzecz kształtowania bezpiecznego, higienicznego i ergonomicznego środowiska pracy i życia człowieka. Biblioteka Instytutu udostępnia dziedzinowe zasoby informacyjne odbiorcom, reprezentującym różne dziedziny nauki i praktyki. Użytkownikami informacji są pracownicy naukowcy, dydaktyczni i studenci publicznych i niepublicznych wyższych uczelni, szkół, pracownicy, pracodawcy, praktycy poszukujący konkretnych informacji fachowych w interdyscyplinarnych zbiorach Biblioteki oraz wszystkie osoby zainteresowane problematyką szeroko rozumianej ochrony pracy. Stanowią oni znacznie

zróżnicowaną grupę adresatów przekazu informacyjnego, zarówno pod względem potrzeb informacyjnych, jak i kwalifikacji, umiejętności komputerowych, a także dostępu do sieci Internet.

Praktyka obsługi informacyjnej wskazuje na konieczność łączenia szerokich możliwości związanych z rozwojem technologii informacyjnych, takich jak udostępnianie katalogu elektronicznego, kontrola słownictwa, monitorowanie zapytań użytkowników, z „tradycyjną” obsługą użytkowników, uwzględniającą aktywne wsparcie bibliotekarza. Praktyka działań związanych z doskonaleniem dostępu do specjalistycznego piśmiennictwa obejmuje więc zarówno prace związane z rozbudową zasobów oraz ich reprezentacją w katalogu elektronicznym, tezaurem dziedzinowym i jego aplikacją w systemie, popularyzacją piśmiennictwa, w szczególności w zakresie ukierunkowanym na praktykę – m.in. poprzez rozbudowę strony internetowej Biblioteki, codzienną współpracę z czytelnikami, wsparcie w dotarciu do źródeł informacji a także kształtowanie postaw i umiejętności czytelników.

Gromadzenie i udostępnianie dziedzicznych zasobów informacyjnych

Biblioteka Instytutu systematycznie gromadzi i udostępnia zbiory piśmiennictwa krajowego i zagranicznego od 1951 r. Obejmują one piśmiennictwo naukowe, popularnonaukowe i specjalistyczne z dziedzin nauk humanistycznych, technicznych i społecznych związane z szeroko pojętą problematyką bezpieczeństwa pracy, a także wydawnictwa o charakterze uniwersalnym: encyklopedie, słowniki specjalistyczne, leksykony, zbiory przepisów prawnych oraz poradniki. Obecnie księgozbiór liczy ponad 30 tys. woluminów wydawnictw zwartych. W 2009 r. Biblioteka dysponowała ponad 180 tytułami czasopism polskich (w tym 102 tytuły naukowe i specjalistyczne) oraz 86 tytułami czasopism zagranicznych, zapewniając także dostęp do pełnotekstowych baz czasopism elektronicznych udostępnianych przez PROQUEST Medline oraz EBSCO Publishing.

Biblioteka wykorzystuje system komputerowy ALEPH (ExLibris, wersja 16.), udostępniany w witrynie Instytutu, na stronach internetowych Biblioteki <http://www.ciop.pl/395.html>. System wyposażony jest

w wielojęzyczny tezaurs dziedziczny, stanowiący bazę wzorcową. Bazy bibliograficzne systemu, obejmujące m.in. książki, materiały informacyjne, artykuły z czasopism, dokumenty elektroniczne, prace naukowo-badawcze, zestawienia bibliograficzne, odzwierciedlają profil księgozbioru Biblioteki. Nabytki opracowywane są rzeczowo i wprowadzane do katalogu elektronicznego, a także upowszechniane na stronach internetowych Biblioteki, z bezpośrednimi linkami do odpowiednich rekordów w systemie.

Rozwój elektronicznych źródeł informacji, udostępnianych na stronach internetowych wiarygodnych instytucji i organizacji, stworzył możliwość udostępniania pełnych tekstów publikacji poprzez link z systemu. Do struktury wybranych rekordów rozpoczęto wprowadzanie linków prowadzących do wersji elektronicznych publikacji, utrzymywanych na stronach internetowych wybranych, wiarygodnych instytucji. Tak więc, poza elementami opisu formalnego oraz rzeczowego, zawierającego m.in. deskryptory z Tezaurusu CIOP-PIB, struktura rekordu obejmuje również dodatkowe pole umożliwiające wprowadzenie zewnętrznego linku. Na Rys. 1 przedstawiono przykładowy raport Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia

The screenshot displays a web browser window with two overlapping pages. The background page is the ALEPH system record for 'Report - Noise in figures'. The foreground page is a preview of the report from the European Agency for Safety and Health at Work.

Record Details (Background Page):

- Nr systemowy: 00000063
- Egzemplarze: Biblioteka CIOP-PIB
- Język: eng
- Tytuł: Noise in figures.
- Wydano: Luxembourg: European Agency for Safety and Health at Work, 2006.
- Opis fiz.: 116 s. : rys. ; 30 cm.
- CIS Tezaurus:
 - halas
 - utrata sluchu
 - sport i rekreacja
 - akustyka
 - wydawnictwo
 - wydawnictwo
 - wydawnictwo
 - wydawnictwo
 - wydawnictwo
- Sygnatura: M-14770, M-14771, M-14772, M-14787, M-14788
- Plik zewnętrzny: no <http://osha.europa.eu/en/publications/reports/6905723/view>

Report Preview (Foreground Page):

Report - Noise in figures
 European Agency for Safety and Health at Work
 Log in
 Home | Publications | Reports | Report - Noise in figures

Menu
 About Us
 Good Practice
 European Risk Observatory
 Topics
 Sectors
 Priority Groups
 Campaigns
 Press Room

Publications
 Reports
 Organisations and strategies
 Legislation
 Statistics

Upcoming Events
 First Regional Conference Dedicated to

Report - Noise in figures
 A growing proportion of workers are employed in the service sector. This is why this report not only includes information for the traditionally well-known noise-exposed sectors such as construction, manufacturing or agriculture, but also for more female dominated service-oriented professions, such as education or call centres.

Author: European Agency for Safety and Health at Work
Publishing Date: 01.02.2006
 Download the full publication as PDF (969Kb)

Order ID: TE-69-05-723-EN-C
 Order a printed copy of this document!

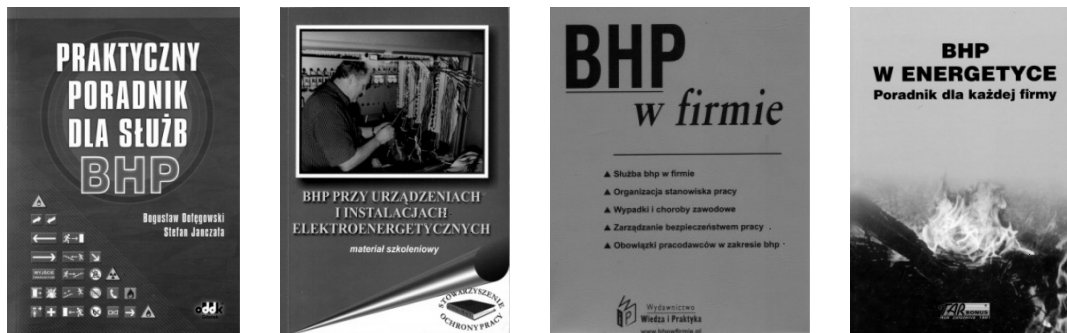
Available in: [English]

Related Publications
 Literature Study on Migrant Workers
 Increasing mobility of workers is one of the growing demographic changes worldwide and it is likely that migration will increase in the next

Looking for something specific?
 Search Site
 Try the:
 A-Z Index
 Advanced Search

News
 UK_Energy saving light bulbs emit ultraviolet radiation which could expose workers above recommended guideline levels
 14.10.2008
 EU-World Mental Health Day: SUPPORT Project Bulletin
 14.10.2008

Rys. 1. Przykładowy raport Agencji, udostępniany w wersji elektronicznej poprzez link z systemu ALEPH

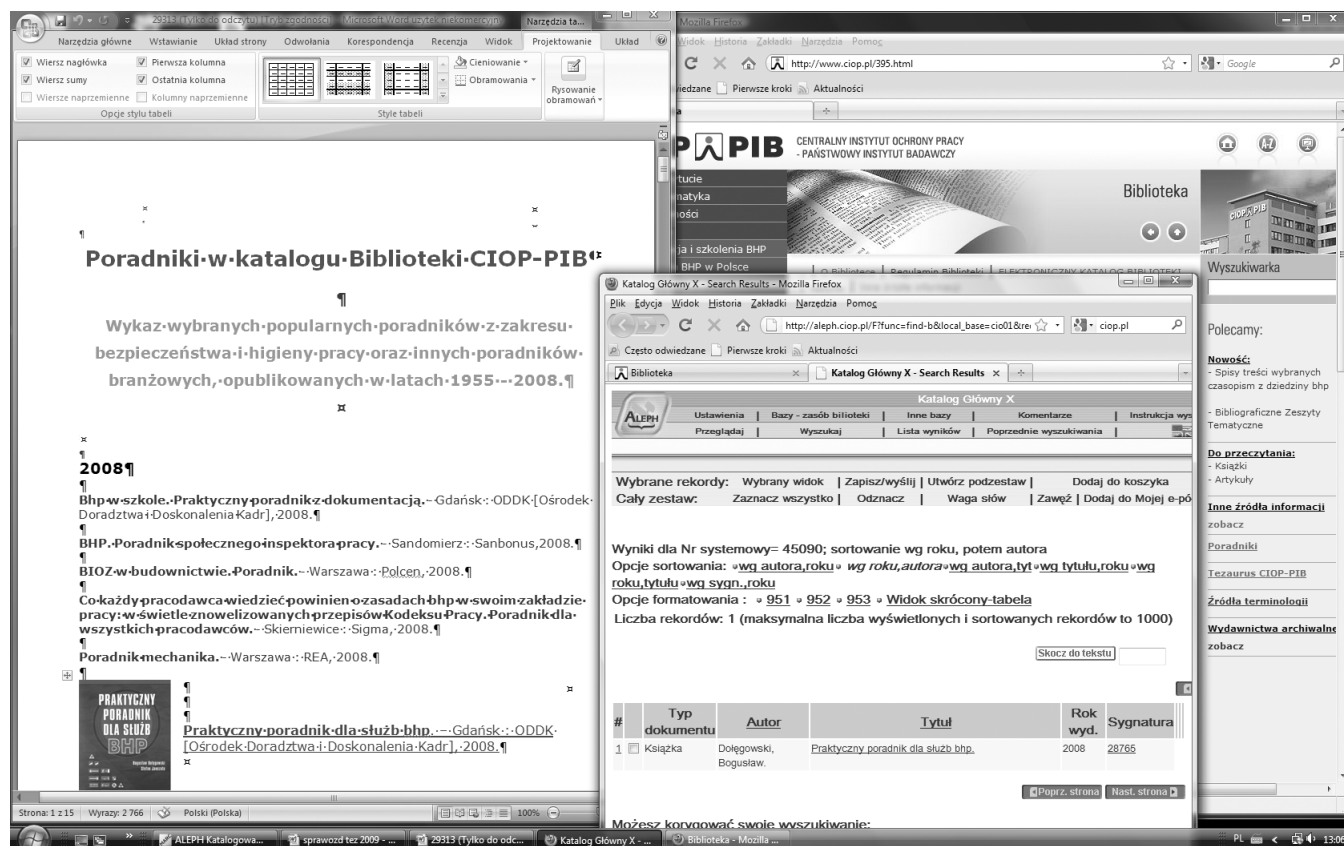

Praktyczny poradnik dla służb bhp. – Gdańsk: ODDK [Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr], 2008.
 Bhp przy urządzeniach i instalacjach elektroenergetycznych. Wyd.2. – Warszawa: Wydawnictwo KOLPRESS, 2007.
 Bhp w firmie. – Warszawa: Wiedza i Praktyka, 2007.
 Bhp w energetyce. Poradnik dla każdej firmy. – Tarnobrzeg: Tarbonus, 2007

w Pracy w elektronicznym katalogu Biblioteki. Jest to jeden z raportów serii *European Risk Observatory Report*. Użytkownik, przeszukujący zasoby katalogu Biblioteki ma więc możliwość dostępu, poprzez link, do strony Agencji do pełnego tekstu raportu. Funkcjonalnie, raport (*Noise in figures*) jest więc udostępniany w pełnej wersji bezpośrednio z katalogu Biblioteki. Wprowadzanie linków do wersji elektronicznych do-

kumentów, udostępnianych w witrynach internetowych innych instytucji wiąże się z koniecznością okresowego ich przeglądania i aktualizacji.

Utrzymywanie się wysokiej liczby użytkowników witryny Instytutu, wynoszącej ponad 2,5 mln w 2009 r., zachęca do dalszej rozbudowy stron internetowych Biblioteki, zapewniającej dostęp do źródeł informacji specjalistycznej. Aktualnie, witryna umożli-

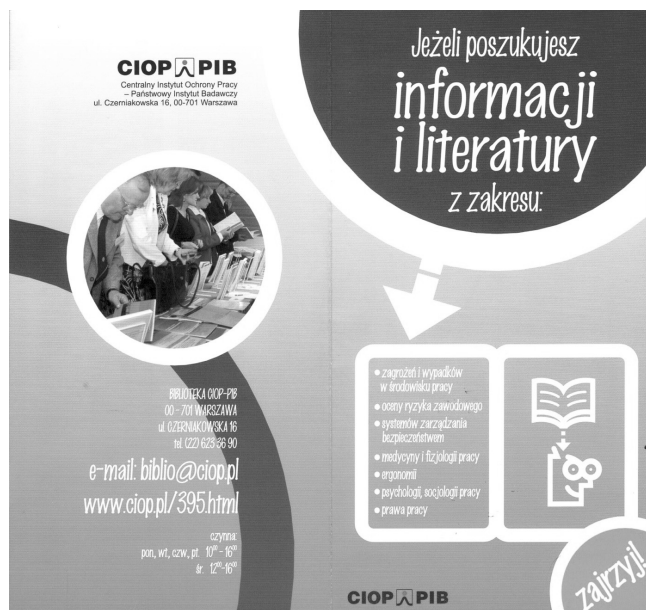
Rys. 2. Widok strony internetowej Biblioteki, popularyzującej zbiór poradników oraz przykładowe, popularne poradniki BHP udostępniane czytelnikom

wia dostęp do aktualnych baz specjalistycznych, takich jak m.in. CISDOC, OSH UPDATE, FIREINF. Ich adresatami są przede wszystkim środowiska naukowe, uczelnie, instytucje funkcjonujące w obszarze bezpieczeństwa pracy, eksperci ochrony pracy oraz wszystkie osoby zainteresowane poprawą warunków pracy.

W celu upowszechniania piśmiennictwa ukierunkowanego na praktykę bhp, na stronach internetowych Biblioteki udostępniany jest zbiór poradników. Lista liczy aktualnie ponad 180 poradników, obejmujących lata 1955 – 2008. Na rys. 2 przedstawiono widok strony internetowej Biblioteki z aktualizowaną listą poradników oraz przykładowe poradniki, udostępniane czytelnikom. Weryfikacja i uzupełnianie opisów rzeczowych poradników oraz ich popularyzacja w witrynie Biblioteki powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności ich wyszukiwania i wykorzystywania przez czytelników, w szczególności praktyków BHP.

W celu upowszechniania tematycznych zasobów informacyjnych Biblioteka opracowuje również Bibliograficzne Zeszyty Tematyczne, których kolejne wydania dotyczyły zagrożeń biologicznych w środowisku pracy oraz oceny ryzyka zawodowego. Na stronach internetowych Biblioteki prezentowane są także spisy treści wybranych, specjalistycznych czasopism krajowych z dziedziny bhp, takich jak: „Inspektor pracy”, „Przyjaciel przy pracy”, „Praca i Zdrowie”, „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka”.

Ulotka informacyjna Biblioteki (Rys. 3) wspiera popularyzację czytelnictwa wśród szerokich kręgów odbiorców. Jej drukowana wersja jest rozpowszechniana

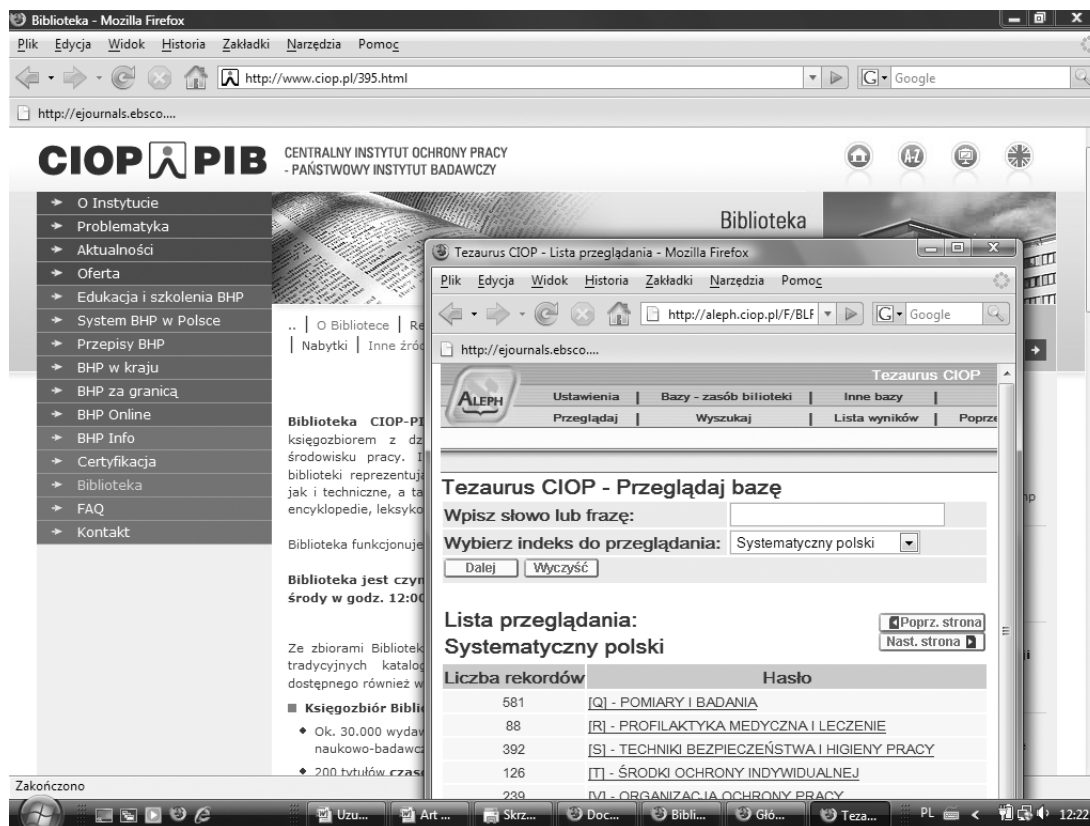
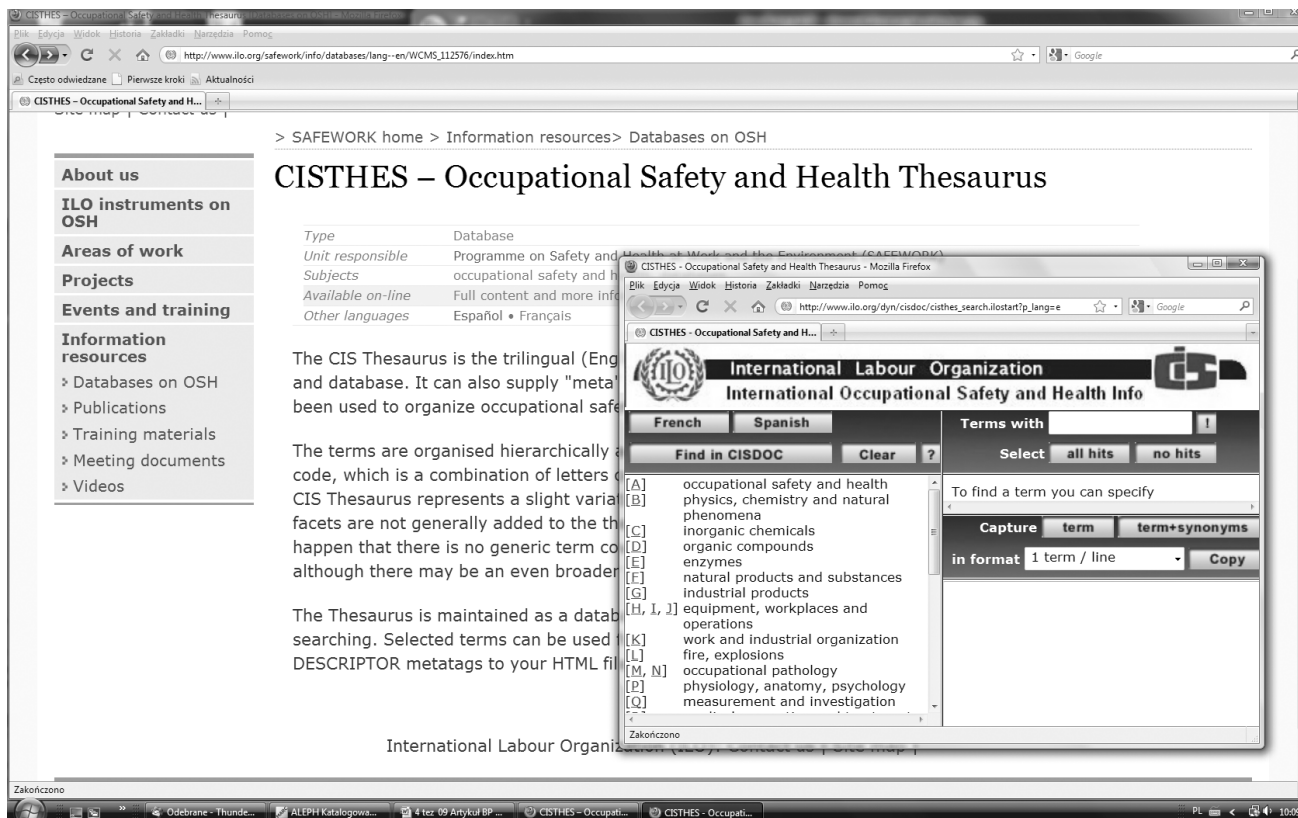
Rys. 3. Ulotka informacyjna Biblioteki CIOP-PIB

łącznie z innymi materiałami informacyjnymi (na przykład zestawieniami bibliografii w formie zeszytów tematycznych), udostępnianymi w tradycyjnej wersji drukowanej. Wspomaga to promocję czytelnictwa z zakresu bezpieczeństwa pracy wśród tych odbiorców, którzy nie dysponują dostępem do sieci Internet bądź preferują tradycyjną formę przekazu.

Rozbudowa zasobów witryny, upowszechnianie informacji o zbiorach oraz rozwój kontaktów z czytelnikami przyczyniają się do popularyzacji tematyki bezpieczeństwa pracy w środowiskach związanych z procesami pracy.

Aktualizacja słownictwa tezauryś dziedzinowego

Rozbudowa zasobów informacyjnych Biblioteki stwarza konieczność doskonalenia procedur opisu rzeczowego dokumentów oraz ich wyszukiwania w bazach bibliograficznych systemu odzwierciedlających zasoby Biblioteki. W wyniku prac nad tłumaczeniem i adaptacją Tezauryś CISTHES, utrzymywanego przez Międzynarodowe Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS, powstała jego polska wersja językowa (Tezauryś „Bezpieczeństwo pracy i ergonomia”, CIOP-PIB) [5; 6]. Początkowa wersja polskojęzyczna, opracowana przez Instytut w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, utrzymywana była w bazie THES, nie udostępnianej w sieci Internet. Zawierała ona ok. 5 tys. deskryptorów, wykorzystywanych do indeksowania dokumentów w katalogu bibliotecznym. Dalsze prace nad Tezauryśem obejmowały przede wszystkim jego rozbudowę (do ponad 12 tys. deskryptorów) oraz implementację jako bazy wzorcowej w komputerowym systemie bibliotecznym ALEPH (wersja 16). Podobnie jak w wielu innych bibliotekach, Tezauryś udostępniany jest w systemie w wersji alfabetycznej oraz hierarchicznej (dostęp m.in. ze strony internetowej Biblioteki, <http://www.ciop.pl/395.html>, Rys 4). Jest obszernym, czterojęzycznym tezauryśem dziedzinowym, obejmującym terminologię z obszaru bezpieczeństwa i higieny pracy. Pośrednio, stanowi też zbiór terminologii z tej dziedziny udostępniany w systemie w polskiej wersji językowej, a także w innych wersjach utworzonych przez CIS/ILO. Lista deskryptorów udostępniana jest więc aktualnie w czterech językach: poza oryginalną, angielską wersją językową oraz wersją polską, opracowaną w Instytucie, i adresowaną przede wszystkim do użytkowników krajowych, w poprzednich latach

Rys. 4. CISTHES – Tezaurus dziedzinowy, utrzymywany przez Międzynarodowe Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS/ILO (http://www.ilo.org/safework/info/databases/lang--en/WCMS_112576/index.htm) oraz jego polska adaptacja: Tezaurus „Bezpieczeństwo pracy i ergonomia (CIOP-PIB) w komputerowym systemie bibliotecznym ALEPH-CIOP-PIB (<http://www.ciop.pl/395.html>)

wprowadzono także dwie dodatkowe wersje językowe: hiszpańską oraz francuską. Poszczególne działy tezaury zawierają hierarchicznie uporządkowane zbiory deskryptorów. Deskryptory wykorzystywane są w procedurach opisu rzeczowego piśmiennictwa w komputerowym katalogu bibliotecznym. Podobnie jak CISTHES, poza zbiorem deskryptorów, posiada on także zbiór askryptorów, które w systemie pełnią rolę tzw. synonimów wyszukiwawczych dla danego deskryptora, usprawniając dobór słownictwa przy formułowaniu zapytania wyszukiwawczego.

Zastosowanie polskiej wersji językowej tezaury w systemie informacyjnym Biblioteki CIOP-PIB wspomaga procesy dokumentowania i udostępniania piśmiennictwa polskiego i zagranicznego z dziedziny szeroko rozumianego bezpieczeństwa pracy, a także realizację innych zadań związanych z udostępnianiem piśmiennictwa dla potrzeb nauki, praktyki, kształcenia i doskonalenia pracowników i innych użytkowników informacji. Tezaurus, udostępniany jako baza wzorcowa w systemie bibliotecznym, stwarza dogodnie możliwości bezpośredniego wykorzystywania go przez bibliotekarzy do opisu rzeczowego publikacji. Dzięki powiązaniom tej bazy z bazami bibliograficznymi, może być wykorzystywany przez czytelników w procedurach wyszukiwawczych, operujących we wszystkich częściach katalogu Biblioteki Instytutu. Warunkiem skuteczności tych zastosowań Tezaury jest ciągła praca nad aktualizacją i rozbudową jego zasobów terminologicznych, odzwierciedlających zakres tematyczny piśmiennictwa.

Szybkie zmiany w środowisku pracy wymuszają konieczność nadążania za nimi w pracach, związanych z utrzymaniem i rozbudową dziedzinowych baz bibliograficznych, a także słowników, wykorzystywanych do ich opisu. Rozwój dziedziny oraz związany z nim rozwój piśmiennictwa powoduje, że niezbędna jest realizacja szeregu systematycznych działań, mających na celu utrzymanie i aktualizację komputerowego systemu bibliotecznego, wyposażonego w tezaurus dziedzinowy. Aktualizacja tezaury jest konieczna dla utrzymania efektywności wyszukiwania piśmiennictwa w bazach katalogu bibliotecznego, w szczególności w zakresie nowych kierunków rozwoju dziedziny.

Potrzeba systematycznej aktualizacji słownictwa wynika z konieczności dostosowywania się do zmian, obejmujących zarówno zmiany formalne (na przykład w nazwach państw, regionów geograficznych), jak i pojawienie się i rozwój piśmiennictwa na określony

temat, wskazujący na potrzebę wyodrębnienia go w słowniku, a więc dodanie nowego wyrażenia (deskryptora). Przegląd nowych wyrażeń, dodawanych do Tezaury w ostatnich latach, pozwala na stwierdzenie, że są one w dużej mierze związane z dostrzeganymi i identyfikowanymi, nowymi aspektami zagrożeń w środowisku pracy. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady aktualizacji słownictwa Tezaury, dotyczące tej problematyki.

Rozwój piśmiennictwa dotyczącego nowych zagrożeń obejmował m.in. dynamicznie rozwijającą się tematykę wykorzystywania nanotechnologii w gospodarce oraz konsekwencji zastosowań nanomateriałów dla bezpieczeństwa pracy [4]. Wzrost liczby publikacji na ten temat w piśmiennictwie światowym wskazywał na potrzebę uzupełnienia Tezaury o nowe wyrażenie. Deskryptor „nanotechnologia” (ang. *nanotechnology*) wprowadzono w dziale: Zagadnienia ogólne > postęp techniczny > Proces produkcyjny.

Nowe aspekty zagrożeń w środowisku pracy znalazły także odzwierciedlenie w kolejnych, nowych wyrażeniach wprowadzanych do tezaury. Były to m.in. deskryptory związane z problematyką narażenia na hałas w grupy zawodowej muzyków, takie jak: „branża muzyczna” (ang. *music industry*, w Dziale: Gałęzie gospodarki > usługi > rozrywka i wypoczynek) oraz „koncerty” (ang. *concerts*, w Dziale: Gałęzie gospodarki > usługi > rozrywka i wypoczynek > branża muzyczna). Nowe deskryptory, dotyczące zagrożeń psychospołecznych identyfikowanych we współczesnym środowisku pracy to: „wypalenie zawodowe” (ang. *burnout*, w Dziale: Patologia zawodowa > choroby układu nerwowego > zaburzenia psychiczne oraz „równowaga praca-życie” (ang. *work-live balance*, w Dziale: Fizjologia, anatomia, psychologia > Psychologia pracy > Psychologia i socjologia > Psychologia organizacji pracy. Wyrażenia te znalazły zastosowanie w opisach piśmiennictwa dotyczącego tej problematyki w bazie CISDOC, o zasięgu światowym, a także w opisach piśmiennictwa w Bibliotece Instytutu.

Wśród deskryptorów wprowadzonych do słownika, dotyczących nowych aspektów zagrożeń w środowisku pracy są jednak i takie, dla których aktualnie nie znaleziono piśmiennictwa w zasobach Biblioteki Instytutu. Nowe wyrażenia, które jeszcze nie mają reprezentacji piśmiennictwa w Bibliotece, stanowią więc zapowiedź nowej tematyki. Rozwój dziedziny, odzwierciedlony w piśmiennictwie, wskazuje także na nowe aspekty w podejściu prewencyjnym w działaniach na rzecz ochrony pracy. Piśmiennictwo doty-

czące zagadnień etyki w działaniach organizacji oraz społecznej odpowiedzialności biznesu potwierdza liczne powiązania tej tematyki z aspektami bezpieczeństwa człowieka w środowisku pracy [1]. Wzrost liczby publikacji gromadzonych w międzynarodowej bazie CISDOC, a także znaczenie tej tematyki dla kwestii bezpieczeństwa, wskazywał na konieczność uzupełnienia słownictwa w tym zakresie. Do Tezaurusu wprowadzono nowe wyrażenia: „etyka biznesu” (ang. *business ethics*, w Dziale: Praca i organizacja przemysłu) oraz „społeczna odpowiedzialność biznesu” (ang. *corporate social responsibility*, w Dziale: Praca i organizacja przemysłu > Etyka biznesu) – wskazujące na znaczenie etyki w działaniach organizacji, wywieranie pozytywnego wpływu na otoczenie społeczno-gospodarcze, poszanowanie godności pracowników, dbałości o bezpieczeństwo. W katalogu elektronicznym Biblioteki deskryptor *społeczna odpowiedzialność biznesu* zastosowano aktualnie do opisu kilku pozycji piśmiennictwa krajowego, potwierdzającego rozwojowe tendencje koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu oraz dostrzegane jej znaczne powiązania z tematyką bezpieczeństwa pracy [1, 2].

W tezaurusie wielojęzycznym każdy deskryptor anglojęzyczny posiada swoje odpowiedniki w innych językach. Natomiast zbiory askryptorów (synonimów wyszukiwawczych) tworzone są oddzielnie dla każdego języka, nie naruszając zasad spójności z „macierzystym” tezaurusem, utrzymywany przez Międzynarodowe Centrum CIS. Rozbudowa zbioru askryptorów daje więc możliwość wzbogacania tezaurusów, stanowiących adaptacje tezaurusu CIS, w słownictwo krajowe, odzwierciedlając jego specyfikę i potrzeby użytkowników.

Prace związane z aktualizacją Tezaurusu obejmują także systematyczną rozbudowę zbioru polskich askryptorów, przypisywanych do deskryptorów w języku polskim. Askryptory stanowią terminy nie wykorzystywane w indeksowaniu, ale przydatne w systemie dla sprawnej realizacji procesów wyszukiwania [7]. Funkcjonalnie, wprowadzenie askryptora w procedurze wyszukiwania powoduje automatyczne „przekierowanie” na odpowiedni deskryptor. Przykładowo, potrzeby w zakresie dodania askryptora dostrzeżono dla deskryptora: *audyt bezpieczeństwa* (Rys. 5). Deskryptor ten zastosowany jest w opisie rzeczowym piśmiennictwa w Bibliotece CIOP-PIB, które potwierdza zróżnicowanie w stosowanym słownictwie (na przykład w tytułach występują wyrażenia *audyt*, *audytowanie*). Zamienne stosowanie tych wyrażenia było

przedmiotem dyskusji a nawet sporów [3]. Funkcjonalnie, wprowadzenie askryptora *audyt bezpieczeństwa* w okienko wyszukiwawcze daje taki sam zestaw wyników wyszukiwania jak dla deskryptora. Zmniejsza to prawdopodobieństwo sytuacji, że użytkownik nie wybrałby odpowiedniego deskryptora i wskutek tego nie uzyskał oczekiwanych wyników wyszukiwania.

Rekord deskryptora	◀ Poprz. rekord	Nast. rekord ▶
Termin	audyt bezpieczeństwa	
Faseta	Visd	
TT	[V] – ORGANIZACJA OCHRONY PRACY	
UF	audyt bezpieczeństwa	
BT	nadzór w zakładzie (bezpieczeństwo pracy)	
FT (Eng)	safety audits	
FT (Fre)	audits de sécurité	
FT (Spa)	auditorias de seguridad	
Sys. No.	000012207	

Rys. 5. Rekord deskryptora *audyt bezpieczeństwa* z askryptorem (UF) *audyt bezpieczeństwa*

W ramach prowadzonych ostatnio prac aktualizacyjnych wprowadzono do systemu m.in. następujące askryptory: *relacje międzyludzkie* (do deskryptora *stosunki międzyludzkie*), *praca a zdrowie* (do deskryptora *praca a choroby*), *ankieta kontrolna* (do deskryptora *lista kontrolna*), *płaca* (do deskryptora *wynagrodzenie*). Wprowadzanie nowego askryptora poprzedza przegląd powiązanych rekordów bibliograficznych w bazach systemu oraz ewentualne wprowadzanie odpowiednich zmian (dostosowawczych) w rekordach bibliograficznych. Zaletą systemu jest natomiast kontrola wyrażenia wprowadzanych do pola Tezaurus, system nie przyjmuje innych wyrażenia niż te, które występują w bazie Tezaurus. Pozwala to na uniknięcie błędów, np. literówek w zapisie deskryptora w rekordzie bibliograficznym.

Prace nad doskonaleniem polskiej wersji językowej obejmowały także bieżące, drobne korekty wyrażenia, zmiany redakcyjne. Nie zmieniały one podstawowego znaczenia deskryptorów oraz nie wpływały na ich zastosowanie w opisach rzeczowych dokumentów. Dzięki cechom funkcjonalnym bazy wzorcowej systemu ALEPH, zastosowanej do utrzymywania Tezaurusu,

wszystkie zmiany dokonywane w wyrażeniu deskryptorowym, np. korekta literówki, przenosiły się automatycznie do wszystkich rekordów bibliograficznych, powiązanych z rekordem deskryptora. Aktualizacja Tezaurusu oraz jego wprowadzenie do systemu ALEPH umożliwiła weryfikację opisów rzeczowych w bazach systemu. Dobór deskryptorów realizowany jest bezpośrednio w systemie, wykorzystując udostępnianą wersję alfabetyczną lub hierarchiczną. Przykładowy widok ekranu ilustrujący tę procedurę dla rekordu książki z zakresu *fizykochemii wybuchu* [8] przedstawiono na Rys. 6. W rekordzie bibliograficznym, reprezentującym tę książkę w katalogu Biblioteki, wprowadzono następujące uzupełnienia deskryptorów: *fizyczna natura wybuchów* oraz *substancje wybuchowe*.

Tworzenie i utrzymywanie polskiej wersji językowej tezaurusu wymaga śledzenia rozwoju słownictwa, wykorzystywania innych źródeł terminologii, związanych z tematyką szeroko rozumianego bezpieczeństwa pracy. W wyniku tych prac powstaje zbiór źródeł informacji terminologicznej: tezaurusów, słowników i glosariuszy, tematycznie powiązanych z tą dziedziną.

Wśród nich są m.in. tezaury instytucji, współpracujących z Instytutem w obszarze bezpieczeństwa pracy:

- Tezaurus ILO (*ILO Thesaurus*) – wykorzystywany do indeksowania dokumentów w bazie LABORDOC, dostarcza słownictwa do opisu stron internetowych Międzynarodowej Organizacji Pracy,
- Tezaurus Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (*Thesaurus of the European Agency of Safety and Health at Work*) – wykorzystywany do indeksowania stron internetowych w witrynie Agencji.

Zbiór źródeł terminologicznych, podzielony na dwa podzbiory: polskojęzyczne oraz obcojęzyczne źródła informacji, prezentowany jest na stronie internetowej Biblioteki CIOP-PIB (www.ciop.pl/395.html). Zbiór ten powinien być pomocny dla użytkowników informacji, ułatwiać dobór właściwej terminologii wykorzystywanej w przekazie informacyjnym.

Podsumowanie

Współczesne uwarunkowania działań informacyjnych związane są z szybko zmieniającym się otocze-

The screenshot displays the ALEPH cataloging system interface. The main window shows a record for a book titled "Wybrane zagadnienia z fizykochemii wybuchu" by Prof. dr hab. inż. Melania Pofit-Szczepańska. The record includes a list of descriptors and their codes, such as "fizyczna natura wybuchów" (680 0) and "substancje wybuchowe" (680 0). A search window is open, showing a list of descriptors and their codes, with "fizyczna natura wybuchów" selected. The right sidebar shows a detailed record view with fields for "Nr systemowy", "Egzemplarze", "Język", "Autor", "Tytuł", "Wydano", "Opis fiz.", "CIS Tezaurus", and "Sł. kluczowe".

Rys. 6. Dobór deskryptora z listy alfabetycznej oraz widok rekordu bibliograficznego po uzupełnieniach opisu rzeczowego w formacie wykorzystywanym w module *Katalogowanie* oraz w formacie dostępnym dla użytkownika.

niem, dotyczą zarówno cech źródeł informacji, na przykład form i zasad ich udostępniania, jak i potrzeb informacyjnych użytkowników informacji, ich umiejętności oraz dostępu do technologii informacyjnych. Głębokie przemiany w środowisku pracy, wynikające ze zmian otoczenia społeczno-gospodarczego oraz rozwoju nowych technologii odzwierciedlone są w aktualnym piśmiennictwie z tej dziedziny.

Kierunki prac rozwojowych Biblioteki związane są z dostosowaniem do zmian, związanych m.in. z rozwojem technologii informacyjnych. Doskonalenie dostępu do dziedzinowych zasobów informacyjnych zróżnicowanym grupom odbiorców, reprezentującym różne dziedziny nauki oraz praktykom, poszukujących konkretnych informacji fachowych wymaga zarówno wykorzystywania możliwości technologicznych, jak i zachowanie „tradycyjnych” form udostępniania zbiorów, opracowywania materiałów drukowanych, wspierania czytelników w procedurach wyszukiwania informacji. Rozwój stron internetowych wspomaga upowszechnianie źródeł informacji specjalistycznej i rozwija potrzeby informacyjne użytkowników.

Szybkie zmiany w środowisku pracy powodują konieczność nadążania za nimi zarówno poprzez gromadzenie i udostępnianie najnowszego piśmiennictwa jak i monitorowanie zmian słownictwa oraz ich uwzględnianie w procedurach opisu rzeczowego. Systematyczna aktualizacja Tezaurusu „Bezpieczeństwo pracy i ergonomia” (CIOP-PIB) oraz jego zastosowanie do opisu rzeczowego zasobów piśmiennictwa gromadzonych w Bibliotece Instytutu przyczyniają się do zwiększenia efektywności wyszukiwania w katalogu elektronicznym. W ciągu ostatnich kilku lat rozbudowa słownika obejmowała przede wszystkim wprowadzanie nowych wyrażań, poprzedzone przeglądem piśmiennictwa w wybranych zakresach tematycznych.

Nowe deskryptory przedstawione w artykule wskazują na ukierunkowanie rozwoju piśmiennictwa na nowe aspekty zagrożeń, identyfikowane w środowisku pracy.

Literatura cytowana

- [1] Kaźmierczak M.: *Bezpieczeństwo i higiena pracy a rozwój koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu*. „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” 2009 nr 5 s. 10 – 13.
- [2] Klimaszewska W.: *Społeczna odpowiedzialność biznesu a bezpieczeństwo pracy*. „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” 2005 nr 12 s. 7 – 10.
- [3] Krasieńska K.: *Audit czy audyt?* „Wiedza i Życie” 1999 nr 2 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://archiwum.wiz.pl/1999/99023600.asp> [dostęp 30.09.09].
- [4] Makles Z.: *Nanomateriały – nowe możliwości, nowe zagrożenia*. „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” 2005 nr 2 s. 2–4.
- [5] Młodzka-Stybel A.: *Tezaurusy z dziedziny bezpieczeństwa pracy*. „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i Praktyka” 2006 nr 4 s. 11–13.
- [6] Pofit-Szczepeńska M.: *Wybrane zagadnienia z fizykochemii wybuchu*. Warszawa 2005.
- [7] Szczepanowska B.: *50-lecie światowego systemu informacji o bezpieczeństwie i higienie pracy CIS*. „Bezpieczeństwo Pracy – Nauka i praktyka” 1999 nr 12 s. 20–22.
- [8] Woźniak-Kacperk J.: *Podstawy budowy tezaurusu*. Warszawa 2005.

Mgr Agnieszka MŁODZKA-STYBEL – Ośrodek Informacji Naukowej i Dokumentacji. Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy. Adres: 00-701 Warszawa, ul. Czerniakowska 16; tel. (22) 623-46-73; e-mail: agmlo@ciop.pl

Izabela SWOBODA, Renata FRĄCZEK

Uniwersytet Śląski, KATOWICE

Dokumenty elektroniczne w OPAC bibliotek polskich Komunikat z badań

W pracy omówione zostały wyniki badania katalogów komputerowych (OPAC) polskich bibliotek pod kątem rejestracji danych o obiektach cyfrowych udostępnianych w bibliotekach cyfrowych. Badanie przeprowadzono od 1 sierpnia do 15 września 2009 roku. Przebadano 47 katalogów, w tym: 13 bibliotek publicznych (łącznie z Biblioteką Narodową), 10 uniwersyteckich, 7 politechnicznych, 8 bibliotek innych wyższych uczelni (ekonomicznych, AWF, rolniczych, teologicznych, artystycznych), 6 bibliotek wyższych szkół niepublicznych i 3 biblioteki pedagogiczne. Zaprezentowano cele, metody badawcze oraz wyniki przeprowadzonej analizy.

Electronic documents in OPACs of Polish libraries. Survey report

The study discusses the results of research on the computerized catalogues (OPAC) in Polish libraries from the angle of data registration in data objects available in digital libraries. The survey was conducted in the period 1 August – 15 September 2009. 47 catalogues were examined, including: 13 public libraries (together with the National Library), 10 university libraries, 7 technological university libraries, 8 libraries of other colleges (of economics, physical education, agriculture, theology, artistic), 6 libraries or private colleges and 3 pedagogical libraries. The report presents the goals, examination methods and results of the analysis.

W dobie digitalizacji zasobów bibliotecznych, pojawiających się bibliotek cyfrowych, otwartych repozytoriów wiedzy (Open Access) i coraz powszechniejszym publikowaniem w sieci, biblioteki stanęły przed problemem włączenia do katalogu bibliotecznego informacji o różnego rodzaju obiektach cyfrowych. Brak informacji w katalogu komputerowym (OPAC) o całości zasobów informacyjnych udostępnianych przez bibliotekę wpływa na obniżenie poziomu zadowolenia użytkownika. Duże znaczenie ma również jakość wprowadzonych danych, która bezpośrednio przekłada się na efektywność wyszukiwania informacji. Do niedawna zainteresowania bibliotekarzy odpowiedzialnych za kompletność katalogu komputerowego, skupiały się przede wszystkim wokół problemu retrospektywnej konwersji katalogów tradycyjnych i pracami nad określeniem jej standardów (np. rozwiązaniem problemu kontroli autorytatywnej – KHW, formatu danych) czy budową ogólnokrajowych narzędzi retrokonwersji (katalogów centralnych) Wraz z erą digitalizacji zasobów bibliotecznych, pojawiających się bibliotek cyfrowych,

otwartych repozytoriów wiedzy (Open Access) i coraz powszechniejszym publikowaniem w sieci, doszedł problem włączenia do katalogu bibliotecznego informacji o różnego rodzaju „obektach cyfrowych”. Katalog każdej biblioteki, obok opisów dokumentów elektronicznych na nośnikach zewnętrznych gromadzonych w danej bibliotece, powinien zawierać informacje o jej zdigitalizowanych zbiorach tradycyjnych i innych istotnych dla jej użytkowników dokumentach dostępnych online, niezależnie od tego na jakich serwerach w sieci są umieszczone. Jak to wygląda w praktyce? Biblioteki polskie udostępniają najczęściej zasoby cyfrowe ze swoich stron domowych w postaci wydzielonych baz, zaopatrzonych w odrębne katalogi, które są sporządzane w innej konwencji niż OPAC. W katalogach bibliotek cyfrowych „obiekty cyfrowe” (w tym również cyfrowe wersje dokumentów istniejących fizycznie w bibliotece) najczęściej są opisywane w konwencji Dublin Core Metadata Element Set (DC). W katalogach zautomatyzowanych stosuje się opisy wg ISBD w formacie MARC 21 (o różnym stopieniu

zgodności z formatem) MARC BN lub innym wewnętrznym systemu. Jeśli biblioteka zamieszcza w OPAC informacje o swoich zasobach cyfrowych, to opis katalogowy dokumentu tradycyjnego jest wzbogacony o informacje o jego wersji cyfrowej (np. poprzez dodanie adresu sieciowego) lub – rzadziej – obok opisu dokumentu tradycyjnego wprowadzony jest, jako odrębna jednostka katalogowa, opis dokumentu elektronicznego dostępnego online. Dokumenty elektroniczne nie mające swoich tradycyjnych odpowiedników – jeśli występują w bibliotekach cyfrowych – nie zawsze znajdują odzwierciedlenie w OPAC. Podobnie jest z informacją o czasopiśmie w wersji cyfrowej, których zawartość jest udostępniana ze stron bibliotek w osobnych bazach danych.

Autorki pracy podjęły próbę analizy zasobów katalogów komputerowych OPAC pod kątem kompletności informacji o obiektach cyfrowych udostępnianych w budowanych przez siebie (lub współuczestniczących) bibliotekach cyfrowych.

Głównym celem przeprowadzonego badania było sprawdzenie czy w OPAC bibliotek polskich, które digitalizują swoje zasoby i udostępniają cyfrowe wersje tradycyjnych dokumentów w wydzielonej kolekcji w bibliotece cyfrowej, jest udostępniana informacja o cyfrowej wersji dokumentu tradycyjnego. Badanie pokazało, że jedynie 43% badanych bibliotek udostępnia tego rodzaju informacje w swoich katalogach. Poza tym w 53% analizowanych OPAC są rejestrowane gromadzone w bibliotece dokumenty elektroniczne na nośnikach zewnętrznych, a w 13% badanych katalogów pojawiły się opisy dokumentów elektronicznych o dostępie zdalnym, dokumentów innych niż cyfrowe wersje zdigitalizowanych zasobów.

Online Public Access Catalog (OPAC)

Bez względu na rodzaj biblioteki – czy to będzie duża biblioteka uniwersytecka, czy mała biblioteka publiczna – katalog biblioteczny to główne narzędzie wykorzystywane przez nią w świadczeniu usług informacyjnych. I niezależnie od tego, czy jest to katalog tradycyjny, kartkowy (coraz częściej zdigitalizowany i dostępny w Internecie), czy komputerowy (OPAC), udostępniany wszystkim w globalnej sieci – to on służy bibliotekom do przekazywania informacji o gromadzonych przez nią zasobach informacyjnych. Brak informacji w katalogu o całości zasobów udostępnianych przez bibliotekę wpływa na obniżenie poziomu zadowolenia czytelników. Dotyczy to zwłaszcza OPAC,

które są postrzegane przez użytkowników jako główny punkt zdalnego dostępu do informacji o zasobach placówki, i co ważne – informacji o aktualnym statusie poszczególnych dokumentów: czy dany dokument jest udostępniany tylko na miejscu, czy jest wypożyczony, zarezerwowany itp. Dzisiaj coraz częściej użytkownik oczekuje również informacji czy dany dokument jest dostępny w wersji pełnotekstowej w sieci. Duże znaczenie dla satysfakcji użytkownika ma również jakość wprowadzonych danych, która bezpośrednio wpływa na efektywność wyszukiwania informacji.

Do niedawna działania bibliotekarzy odpowiedzialnych za jakość (kompletność i wartość wprowadzanych danych) katalogu komputerowego, skupiały się przede wszystkim wokół retrospektywnej konwersji katalogów tradycyjnych (zob. m.in. [9], [16], [17], [14], [13], [12], [11], [10], [7]). Pod koniec l. 90. ubiegłego wieku pojawił się problem rejestracji dokumentów elektronicznych wydawanych na nośnikach zewnętrznych (zob. m.in. [18], [1], [15]). Dzisiaj, wraz z erą digitalizacji zasobów bibliotecznych, powstających bibliotek cyfrowych, otwartych repozytoriów wiedzy (Open Access) i coraz powszechniejszym publikowaniem w sieci, doszła kwestia włączenia do katalogu bibliotecznego informacji o różnego rodzaju „obiektych cyfrowych”. Nie ulega wątpliwości, że katalog każdej biblioteki, obok opisów dokumentów elektronicznych na nośnikach zewnętrznych gromadzonych w danej bibliotece, powinien zawierać informacje o jej zdigitalizowanych zbiorach tradycyjnych i innych istotnych dla jej użytkowników dokumentach dostępnych online, niezależnie od tego na jakich serwerach w sieci są umieszczone.

Problem badawczy. Cele badania

Systematycznie gromadzenie informacji na zewnętrznych nośnikach elektronicznych (CD-ROM-ach) biblioteki polskie rozpoczęły pod koniec lat 90. ubiegłego wieku (zob. m.in. [1], [15], [18]). Od niedawna organizują również dostęp do zasobów sieciowych, biorąc udział w różnych projektach digitalizacji swoich zbiorów tradycyjnych i tym samym same wytwarzają dokumenty elektroniczne. Problematyka ta często przedstawiana jest w literaturze przedmiotu, obecna jest także w referatach wygłaszanych konferencjach (zob. m.in. [3], [4], [5], [6], [8], [19]).

Celem badania było zbadanie, czy i w jakim stopniu „bogactwo” informacji w postaci cyfrowej, którym dysponuje dzisiaj biblioteka, znajduje odzwierciedle-

nie w jej katalogu. Starano się znaleźć odpowiedź na pytanie: **czy, jakie i w jaki sposób** dokumenty elektroniczne są rejestrowane w OPAC bibliotek polskich. Badanie przeprowadzono od 1.03.2009 do 15.09.2009 roku.

Wybór bibliotek objętych badaniem został zdeterminowany przez poszukiwanie odpowiedzi na pytania określające główny problem badawczy:

- czy w OPAC bibliotek, które digitalizują i udostępniają swoje zasoby w bibliotekach cyfrowych, jest udostępniana informacja o cyfrowej wersji dokumentu tradycyjnego;
- czy udostępniane dokumenty cyfrowe podlegają odrębnej rejestracji bibliograficznej w OPAC, co wiąże się z utworzeniem w katalogu oddzielnego rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego;
- jak z poziomu katalogu jest realizowany dostęp do pełnego tekstu danego dokumentu.

Badano również:

- czy w OPAC są rejestrowane dokumenty elektroniczne na nośnikach zewnętrznych;
- czy w OPAC są rejestrowane dokumenty o dostępie zdalnym (sieciowe), inne niż zdigitalizowane wersje dokumentów tradycyjnych.

Do analizy wybrano biblioteki, które:

- digitalizują swoje zasoby i udostępniają cyfrowe wersje książek i/lub czasopism w jednej z bibliotek

rękopisy, czy wydawnictwa kartograficzne, ponieważ informacja o tego rodzaju zbiorach najczęściej nie jest dostępna w OPAC. Dla zbiorów specjalnych zazwyczaj tworzono osobne katalogi, których często nie objęto jeszcze retrokonwersją. W badaniu uwzględniono również biblioteki, które udostępniają w Bibliotekach Cyfrowych cyfrowe wersje niepublikowanych dysertacji, pod warunkiem, że informacja o tego rodzaju zbiorach jest zawarta w ich katalogach OPAC. Biorąc pod uwagę powyższe ograniczenia, eksploracją objęto 47 bibliotek, w tym: 13 bibliotek publicznych (łącznie z Biblioteką Narodową), 10 uniwersyteckich, 7 politechnicznych, 8 bibliotek innych wyższych uczelni (ekonomicznych, AWF, rolniczych, teologicznych, artystycznych), 6 bibliotek wyższych szkół niepublicznych i 3 biblioteki pedagogiczne¹.

Wyniki badania

Badanie przeprowadzono w sierpniu i wrześniu 2009 r. Badaniu poddano katalogi OPAC bibliotek polskich po kątem rejestracji informacji o cyfrowych wersjach dokumentów tradycyjnych.

To, że w danym katalogu znajduje się informacja o cyfrowych wersjach dokumentów tradycyjnych, nie oznacza, że biblioteka zamieszcza w OPAC informacje o wszystkich zdigitalizowanych pozycjach znajdujących się w tworzonej lub współtworzonej przez nią

Tabela 1. Rejestracja informacji o cyfrowych wersjach dokumentów tradycyjnych w OPAC poszczególnych rodzajów bibliotek

Biblioteki	Uniwersyteckie	Politechniczne	Innych uczelni wyższych	Wyższych szkół niepubl.	Pedagogiczne	Publiczne	Razem
Inf. w OPAC	8	7	2	1	1	1(BN)	20
Brak inf. w OPAC	2	0	6	5	2	12	27
Razem	10	7	8	6	3	13	47

Źródło: opracowanie własne

cyfrowych (BC) tworzących Federację Bibliotek Cyfrowych (FBC);

- zamieściły w BC przynajmniej 10 publikacji (w danej bibliotece znajdują się oryginały tych dokumentów);
- udostępniają OPAC w Internecie.

Do badania zakwalifikowano tylko te biblioteki, które w Bibliotekach Cyfrowych udostępniają wydawnictwa zwarte i wydawnictwa ciągłe (przede wszystkim czasopisma). Nie uwzględniono bibliotek, które digitalizują wyłącznie dokumenty życia społecznego, stare druki,

bibliotece cyfrowej. Zauważono, że w ośmiu katalogach informacje o cyfrowych wersjach dokumentów oryginalnych były podawane wybiórczo (Tabela 1 i Wykres 1).

Tylko w pojedynczych przypadkach, w OPAC danej biblioteki znalazły się informacje o cyfrowych wersjach dokumentów tradycyjnych, które znajdują się w innych bibliotekach cyfrowych. Praktyka taka win-

¹ Wykaz bibliotek (z adresem dostępu) objętych badaniem podano w *Załączniku 1*

na stać się standardem. Dla czytelnika nie jest istotne na jakim serwerze posadowiony jest pełny tekst dokumentu, którym jest zainteresowany.

Prawie wszystkie (19) biblioteki nie tworzą w OPAC odrębnych opisów bibliograficznych dla dokumentów umieszczonych w Bibliotekach Cyfrowych (książka, czasopismo). Informacja, że dany dokument posiada wersję cyfrową jest udostępniana czytelnikowi poprzez umieszczenie jej wraz z adresem dostępu w rekordzie bibliograficznym dokumentu pierwotne-

uwag rekordu bibliograficznego (link nieaktywny), natomiast biblioteka udostępniająca swój katalog w programie TINLIB – umieszcza tego typu informacje w rekordzie zasobu/egzemplarza

Tylko jedna biblioteka tworzy oddzielne rekordy bibliograficzne dla cyfrowych wersji wydawnictw zwartych (w polu 856 wskaźniki 4 0). Dla czasopism, w tym katalogu, jest tworzony jeden rekord bibliograficzny z informacją (linkiem) w polu 856 o dostępie do pełnego tekstu (wskaźniki 4 1). Rejestrowane są rów-

Tabela 2. Rejestracja dokumentów elektronicznych na nośnikach zewnętrznych w OPAC poszczególnych rodzajów bibliotek

Biblioteki	Uniwersyteckie	Politechniczne	Innych uczelni wyższych	Wyższych szkół niepubl.	Pedagogiczne	Publiczne	Razem
Inf. w OPAC	8	5	3	1	1	7	25
Brak inf. w OPAC	2	2	5	5	2	6	22
Razem	10	7	8	6	3	13	47

Źródło: opracowanie własne

Tabela 3. Rejestracja dokumentów elektronicznych o dostępie zdalnym (innych niż cyfrowe wersje dokumentów tradycyjnych) w OPAC poszczególnych rodzajów bibliotek

Biblioteki	Uniwersyteckie	Politechniczne	Innych uczelni wyższych	Wyższych szkół niepubl.	Pedagogiczne	Publiczne	Razem
Inf. w OPAC	2	3	0	1	0	0	6
Brak inf. w OPAC	8	4	8	5	3	13	28
Razem	10	7	8	6	3	13	47

Źródło: opracowanie własne

go. Biblioteki, które udostępniają w OPAC informacje o cyfrowych wersjach dokumentów pierwotnych, wykorzystują w swojej pracy różne systemy biblioteczne. W 18 OPAC prowadzonych w systemach: VIRTUA (6), HORIZON (4), ALEPH (3), PROLIB 21 (2), INNOPAC (1), MAK (1) i SOWA 2 (1) do katalogowania wykorzystywany jest format MARC 21. W szesnastu przypadkach, aktywny link do cyfrowej wersji opisywanego dokumentu został umieszczony w polu 856 (wskaźniki 4 1). W katalogach prowadzonych w systemach INNOPAC i SOWA 2 stosowna informacja wraz z nieaktywnym adresem dostępu została wpisana w pole 856 rekordu bibliograficznego, a aktywny link – w dołączonym do niego rekordzie zasobu cyfrowego. Dwie placówki, które prowadzą swoje katalogi w systemach nie obsługujących formatu MARC 21 wybrały inne rozwiązania – biblioteka prowadząca swój OPAC w systemie PROLIB wykorzystuje do tego celu pole

niez jako osobne dokumenty elektroniczne, cyfrowe wersje wybranych artykułów z czasopism i rozdziały książek zamieszczonych w BC (w polu 856 wskaźniki 4 1).

Nie wszystkie biblioteki katalogują dokumenty elektroniczne na nośnikach zewnętrznych (Tabela 2 i Wykres 2). Tutaj także należy pamiętać o tym, że dane w tabeli wskazują jedynie na fakt rejestracji w danym katalogu dokumentów elektronicznych na nośnikach zewnętrznych (CD-ROM-ów), co nie oznacza, że biblioteka zamieszcza w OPAC informacje o wszystkich gromadzonych w bibliotece tego typu dokumentach.

Zaledwie w sześciu OPAC znaleziono opisy katalogowe dokumentów elektronicznych o dostępie zdalnym (innych niż zamieszczane w Bibliotekach Cyfrowych, cyfrowe wersje dokumentów tradycyjnych). (Tabela 3 i Wykres 3).

Wnioski

Spośród 47 badanych bibliotek tworzących kolekcje cyfrowe, tylko 20 placówek (43%) umożliwia swoim czytelnikom przejście do wersji cyfrowej dokumentu wyszukanego w katalogu biblioteki. W pozostałych 27 katalogach czytelnik nie znajdzie informacji o udostępnianej przez bibliotekę cyfrowej wersji dokumentu tradycyjnego rejestrowanego w katalogu. Przeprowadzone badanie pokazało, iż najlepiej z tym problemem radzą sobie biblioteki uczelni technicznych (100% badanych bibliotek) i uniwersytetów (80% badanych bibliotek).

Badanie wykazało, biblioteki publiczne mają trudności w spełnianiu postulatu kompleksowego informowania o zasobach cyfrowych. Żadna z badanych instytucji udostępniających cyfrowe wersje swoich dokumentów tradycyjnych nie udostępnia czytelnikowi takiej informacji w OPAC. Wyjątkiem w tej grupie jest jedynie Biblioteka Narodowa.

Biblioteki udostępniają najczęściej zasoby cyfrowe ze swoich stron domowych w postaci wydzielonych baz, zaopatrzonych w odrębne katalogi, które są sporządzane w innej konwencji niż OPAC. W katalogach bibliotek cyfrowych obiekty cyfrowe najczęściej są opisywane z zastosowaniem Dublin Core Metadata Element Set (DC). Wśród bibliotek objętych badaniem, tylko jedna – Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej cyfrowe wersje tradycyjnych publikacji opisuje wg ISBD w formacie MARC 21, tak samo jak pozostałe dokumenty rejestrowane w OPAC. We wszystkich pozostałych katalogach wykazywane są opisy wg ISBD w formacie MARC 21 (o różnym stopniu zgodności z formatem), MARC BN lub innym wewnętrznym formacie danego systemu.

W przypadku umieszczenia przez bibliotekę w OPAC danych o cyfrowej wersji dokumentu tradycyjnego to najczęściej poprzez wzbogacenie opisu dokumentu tradycyjnego o informacje o jego wersji cyfrowej poprzez dodanie w odpowiednim polu rekordu adresu sieciowego jego cyfrowej wersji. Jak wcześniej pisano, tylko jedna biblioteka – Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej – obok opisu dokumentu tradycyjnego wprowadza jako odrębną jednostkę katalogową, opis dokumentu elektronicznego (cyfrowej wersji dokumentu tradycyjnego) dostępnego online.

Zdecydowana większość analizowanych bibliotek (45) do tworzenia biblioteki cyfrowej wykorzystuje platformę dLibra, co decyduje o zastosowaniu sche-

matu Dublin Core do tworzenia opisu publikacji w Bibliotekach Cyfrowych. Badane biblioteki w zakresie tworzenia metadanych w bibliotekach cyfrowych różne interpretują schemat DC; znajdują się opisy bardzo szczegółowe i takie, które jedynie wystarczają do identyfikacji obiektu cyfrowego, umożliwiając jego wyszukanie, ale nie dają jednak pełnej informacji bibliograficznej o jego źródle. Być może – jak w przypadku Biblioteki Narodowej – biblioteki uznają, że podstawowym miejscem, gdzie czytelnik uzyska informację bibliograficzną o źródle obiektu cyfrowego jest katalog biblioteki. W takim przypadku biblioteka powinna zapewnić dostęp do pełnych danych bibliograficznych poprzez stworzenie powiązań pomiędzy opisem w Bibliotece Cyfrowej a rekordem w OPAC. Ale z takim rozwiązaniem, czyli z przejściem z opisu publikacji w Bibliotece Cyfrowej do rekordu bibliograficznego w katalogu, mamy do czynienia jedynie w Cyfrowej Bibliotece Narodowej Polona i Bibliotece Cyfrowej Politechniki Krakowskiej. Warto dodać, że Biblioteka Politechniki Krakowskiej stosuje własne rozwiązania do tworzenia zasobów cyfrowych, ale do tworzenia metadanych korzysta z DC. Drugą biblioteką, która nie korzysta z dLibry jest Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej pracująca w systemie VIRTUA.

Efektywne wyszukiwanie informacji o udostępnianych przez bibliotekę dokumentach (tradycyjnych i ich cyfrowych odpowiednikach) utrudnia nie tylko brak powiązań między opisem obiektu cyfrowego w Bibliotece Cyfrowej a opisem dokumentu w katalogu, ale także ich różny opis. Dotyczy to zwłaszcza opracowania przedmiotowego. Obiekt cyfrowy w Bibliotece Cyfrowej i jego źródło w katalogu są opisane różnymi językami informacyjno-wyszukiwawczymi. Wydaje się, że możliwe byłoby przełożenie np. tematów i określników haseł przedmiotowych danego języka haseł przedmiotowych, najczęściej wykorzystywanego w katalogach na słowa kluczowe używane do opisu obiektu cyfrowego w bibliotece cyfrowej. Spowodowałoby to znacznie ułatwienie i ujednoczenie procesu wyszukiwania informacji.

Pełną informację w OPAC o pojawiających się w bibliotekach cyfrowych zdigitalizowanych wersjach dokumentów gromadzonych w bibliotekach zapewniłaby również praktyka uaktualniania opisów bibliograficznych w NUKAT. Biblioteka udostępniająca w Bibliotece Cyfrowej cyfrową wersję danego dzieła powinna w katalogu centralnym uzupełnić dany rekord bibliograficzny o stosowne informacje. Tym samym użytkownicy współpracujących bibliotek w swo-

ich katalogach na bieżąco byliby informowani o dostępie do wersji pełnotekstowej danego dokumentu.

Biblioteki digitalizują raczej starsze publikacje (kwestia praw autorskich), których opisy bardzo często nie zostały jeszcze wprowadzone do katalogu komputerowego. Wydaje się, że bibliotekarze mogliby założyć, że w momencie digitalizacji swoich cennych zasobów wprowadzają w ramach retrokonwersji ich opisy katalogowe do OPAC i uzupełniają je o informacje o dostępnych wersjach cyfrowych. Taka procedura na pewno ułatwiłaby czytelnikom dostęp do zasobów cyfrowych.

Badanie pokazało również, że tylko 53% analizowanych OPAC-ów rejestruje gromadzone w bibliotece dokumenty elektroniczne na nośnikach zewnętrznych. Dokumenty te katalogują przede wszystkim biblioteki uniwersyteckie (80% badanych bibliotek), politechniczne (71% badanych bibliotek) i publiczne (54% badanych bibliotek). Opisy dokumentów elektronicznych o dostępie zdalnym (innych niż cyfrowe wersje zdigitalizowanych zasobów) pojawiły się w zaledwie 13% badanych katalogów.

Literatura cytowana

- [1] Bartoszewicz-Fabiańska B.: *Opis bibliograficzny dokumentów elektronicznych w świetle normy PrPN-N 01152-13 Dokument elektroniczny*. „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2000 nr 14 [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e014-03.html> [dostęp: 12 grudnia 2009].
- [2] Biblioteki cyfrowe: projekty, realizacje, technologie: *praca zbiorowa*. Pod red. J. Woźniak-Kasperek i J. Franke. Warszawa 2007.
- [3] Dobrzyńska-Lankosz E.: *Zasoby polskich bibliotek cyfrowych jako wspomaganie procesu dydaktycznego i badawczego w uczelniach technicznych*. „Praktyka i Teoria Informatyki” 2006 nr 3-4 s. 22-28.
- [4] Digitalizacja zbiorów bibliotecznych: materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. „Digitalizacja zbiorów bibliotecznych” Warszawa 3-4 czerwca 2005 r. Warszawa 2006.
- [5] Janiak M.: *Digitalizacja zbiorów: informacje wybrane*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2005 nr 1-2 s. 14-25.
- [6] Kalota T.: *Jak przygotować obiekty do włączenia ich do biblioteki cyfrowej?: doświadczenia Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. W: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce*. Katowice 2009, s. 86-90.
- [7] Kołodziejska E.: *Retrokonwersja – i co dalej?* „Bibliotekarz” 2004 nr 4 s. 8-10.
- [8] Kowalska M.: *Digitalizacja zbiorów bibliotek polskich*. Warszawa 2007.
- [9] Krysiak E.: *Konwersja bieżąca i retrospektywna polskich katalogów bibliotecznych*. „Bibliotekarz” 1995 nr 5 s. 25-26.
- [10] Krysiak E.: *Metody konwersji tradycyjnych katalogów bibliotecznych do postaci OPAC*. W: *Komputeryzacja Bibliotek Publicznych: materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji nt „Komputeryzacja bibliotek publicznych – stan i zamierzenia” Supraśl k. Białegostoku, 3-5 czerwca 1996 r.* Warszawa 1996, s. 113-123.
- [11] Lenartowicz M.: *Zagadnienia retrokonwersji katalogów bibliotecznych w Polsce*. „Przegląd Biblioteczny” 1996 nr 4 s. 259-263.
- [12] Moszczyńska-Pętkowska Z.: *Konwersja katalogów Biblioteki Sejmowej*. „Przegląd Biblioteczny” 1996 nr 4 s. 323-336.
- [13] Ogonowska A.: *Retrokonwersja katalogów bibliotecznych*. „Przegląd Biblioteczny” 1996 nr 4 s. 265-279.
- [14] Paluszkiwicz A.: *Propozycja ułatwienia retrospektywnej konwersji katalogów współpracujących bibliotek akademickich*. „Przegląd Biblioteczny” 1996 z. 4 s. 315-322.
- [15] Praczyk-Jędrzejczak M.: *Katalogowanie dokumentów elektronicznych: polska norma*. „Biblioteka” 2001 nr 5 s. 140-162.
- [16] Sadowska J.: *Problemy retrokonwersji zbiorów bibliotecznych w Polsce*. „Bibliotekarz” 1996 nr 7-8 s. 3-7.
- [17] Sadowska J.: *Retrokonwersja zbiorów bibliotecznych w Polsce. Stan prac, potrzeby i zamierzenia*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1996 nr 2 s. 3-14.
- [18] Szyłhabel K.: *Dokumenty elektroniczne w systemie APIN* „Bibliotekarz” 2000 nr 3 s. 2-7.
- [19] Trembowiecki A.: *Digitalizacja zbiorów bibliotecznych: teoria i praktyka*. Warszawa 2006.

Dr Izabela SWOBODA – Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. Uniwersytet Śląski. Adres: 40-032 Katowice, pl. Sejmu Śląskiego 1; tel. 32 2009311; e-mail: izabela.swoboda@us.edu.pl
Dr Renata FRĄCZEK – Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. Uniwersytet Śląski. Adres: 40-032 Katowice, pl. Sejmu Śląskiego 1; tel. 32 2009311; e-mail: renata.fraczek@us.edu.pl

Załącznik 1. Wykaz bibliotek (z adresem dostępu) objętych badaniami

1. Biblioteka Elbląska im. C. Norwida w Elblągu
<<http://www.bibliotekaelblaska.pl/>>
2. Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej im. Karola Adameckiego w Katowicach
<<http://www.bg.ae.katowice.pl/index.php>>
3. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie
<<http://www.bg.agh.edu.pl/PL/index.php>>

4. Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
<<http://www.bg.ajd.czyst.pl/>>
5. Biblioteka Główna Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach
<<http://www.am.katowice.pl/?a=biblioteka>>
6. Biblioteka Główna Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej
<<http://www.bibl.ath.bielsko.pl/>>
7. Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
<www.biblioteka.awf.katowice.pl/index.html>
8. Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu
<<http://biblioteka.awf.poznan.pl/>>
9. Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
<<http://bg.awf.wroc.pl/aktualnosci.html>>
10. Biblioteka Główna i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej
<<http://www.bg.pwr.wroc.pl/index.dhtml>>
11. Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej
<<http://www.bg.po.opole.pl/>>
12. Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach
<<http://www.bg.polsl.pl/>>
13. Biblioteka Główna UMCS w Lublinie
<<http://www.bg.umcs.lublin.pl/nowa/>>
14. Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
<<http://www.bg.ue.wroc.pl/>>
15. Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
<<http://libproxy.up.krakow.pl/~biblio/>>
16. Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu
<<http://www.bibl.ar.wroc.pl/>>
17. Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej
<http://www.wsb.edu.pl/uczelnia.php?dla_studentow/biblioteka>
18. Biblioteka i Centrum Informacji Naukowej im. Juliusza Słowackiego Kolegium Karkonoskiego w Jeleniej Górze
<www.kk.jgora.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=50&Itemid=40>
19. Biblioteka Kórnicka
<<http://www.bkpan.poznan.pl/>>
20. Biblioteka Narodowa w Warszawie
<<http://www.bn.org.pl/>>
21. Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu
<www.pwt.wroc.pl/index.php?id=4&idp=2&lang=_pl>
22. Biblioteka Politechniki Krakowskiej
<<http://www.biblos.pk.edu.pl/>>
23. Biblioteka Politechniki Lubelskiej
<<http://biblioteka.pol.lublin.pl/>>
24. Biblioteka Politechniki Łódzkiej
<<http://bg.p.lodz.pl/>>
25. Biblioteka Śląska w Katowicach
<<http://www.bs.katowice.pl/>>
26. Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku
<<http://bg.uwb.edu.pl/>>
27. Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
<<http://lib.amu.edu.pl/>>
28. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu
<<http://www.bu.umk.pl/>>
29. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
<<http://www.buw.uw.edu.pl/>>
30. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu
<<http://www.bu.uni.wroc.pl/>>
31. Biblioteka Uniwersytecka. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
<<http://bg.uwm.edu.pl/bibgw/pl/index.php>>
32. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
<<http://www.lib.uni.lodz.pl/>>
33. Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego
<<http://bur.univ.rzeszow.pl/>>
34. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
<<http://www.bg.us.edu.pl/>>
35. Biblioteka Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej
<<http://wsa.bielsko.pl/biblioteka/>>
36. Biblioteka Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu
<<http://www.humanitas.edu.pl/biblioteka/>>
37. Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu
<<http://www.dbp.wroc.pl/biblioteki/wroclaw/>>
38. Książnica Karkonoska w Jeleniej Górze
<<http://biblioteka.jelenia-gora.pl/>>
39. Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku
<<http://www.ksiaznicapodlaska.pl/>>
40. Miejska Biblioteka Publiczna im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku
<www.biblioteka.sanok.pl/www/index.html>

41. Miejska Biblioteka Publiczna im. Jerzego Fusieckiego w Zabrzu
<<http://www.biblioteka.zabrze.pl/mbp/>>
42. Miejska Biblioteka Publiczna im. Józefa A. i Andrzeja S. Załuskich w Radomiu
<<http://www.mbpradom.pl/>>
43. Miejska Biblioteka Publiczna w Żorach
<<http://www.biblioteka.zory.pl/>>
44. Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Głubczycach
< <http://www.glubczyce.e-bp.pl/>>
45. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie
<<http://www.pbw.edu.pl/>>
46. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie
<<http://wbp.krakow.pl/>>
47. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi
<<http://www.wimbp.lodz.pl/wimbp/>>

Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej - Mozilla Firefox

http://www.ptin.org.pl/

POLSKIE TOWARZYSTWO INFORMACJI NAUKOWEJ

INFORMACJE OGÓLNE

W dniu 27 maja 1992 r. postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Warszawie - VII Wydział Cywilny i Rejestrowy - Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej zostało wpisane do rejestru Stowarzyszeń pod numerem 1385/92.

PTIN - jako samorządne stowarzyszenie o charakterze ogólnokrajowym, posiada osobowość prawną, zrzesza swoich członków na zasadzie pełnej dobrowolności, a swoją działalność opiera na społecznej pracy ogółu członków. Rejestracja PTIN była spełnieniem oczekiwań środowiska pracowników i użytkowników informacji naukowej i technicznej przekonanych o konieczności integracji działalności informacyjno-bibliotecznej.

Pełny zakres działalności PTIN określa statut oraz uchwały i postanowienia Walnego Zebrania Członków Towarzystwa. Ewentualna zmiana Statutu PTIN wymaga uchwały Walnego Zebrania Członków podjętej większością 2/3 głosów członków obecnych na Zebraniu.

Pierwsze Walne Zebranie PTIN odbyło się w dniu 29 lipca 1992 r. w Warszawie. Zebranie w tajnym głosowaniu wybrało władze Towarzystwa, a mianowicie: Zarząd, Komisję Rewizyjną i Sąd Koleżeński. Kadencja władz trwa trzy lata. Siedzibą Władz Towarzystwa jest miasto stołeczne Warszawa.

Majątek PTIN stanowią:

- kwoty pochodzące z wpisowego i składek członkowskich
- kwoty z dochodów wynikających z działalności Towarzystwa
- środki z dotacji, subwencji, darowizn i od Fundacji
- dochody z ruchomości i nieruchomości stanowiących własność Towarzystwa

Gospodarkę funduszami i majątkiem prowadzi Prezydium Zarządu PTIN na podstawie preliminarza kosztów zatwierdzonego przez Zarząd PTIN.

Koniec strony

Zakończono

Danuta TURECKA

Akademia Górniczo-Hutnicza, KRAKÓW

Szkolenia użytkowników w zagranicznych bibliotekach akademickich Na przykładzie Biblioteki Centralnej Imperial College London

W artykule przedstawiono różne formy szkoleń dla studentów Imperial College realizowanych przez pracowników Biblioteki Centralnej tej uczelni; zajęcia z przysposobienia bibliotecznego, kursy internetowe i warsztaty z zakresu alfabetyzacji informacyjnej (information literacy), prezentacje oraz szkolenia uzupełniające. Wskazano korzyści płynące z zastosowania mieszanych form szkolenia (blended learning) oraz komplementarnego charakteru szkoleń.

User training in foreign academic libraries on the example of Imperial College London Central Library. The article presents various forms of training for the students of Imperial College run by the employees of Imperial College Central Library: library induction, online courses and workshops on information literacy, presentations and supplementary training. The benefits of blended learning and the complementary character of training have been pointed out.

Wstęp

Głównym zadaniem bibliotek akademickich jest wspieranie procesu naukowo-dydaktycznego uczelni. W tym celu biblioteki gromadzą zbiory, opracowują i udostępniają je w formie tradycyjnej i elektronicznej. W dobie rozwoju technologii informacyjnych źródła elektroniczne stają się coraz bardziej powszechne. Efektywne korzystanie z nich wymaga umiejętności selekcjonowania źródeł, a także przyjęcia właściwej strategii poszukiwania informacji. Ważne jest również, aby zasoby elektroniczne były wykorzystywane z zachowaniem praw własności intelektualnej.

Większość użytkowników bibliotek akademickich to studenci, którzy (jak wynika z obserwacji) potrzebują pomocy w poruszaniu się wśród ogromnej liczby

dostępnych w internecie źródeł. Biblioteki, organizując dostęp do renomowanych baz (w tym pełnotekstowych kolekcji czasopism), powinny także organizować szkolenia dla studentów. Celem szkoleń jest zapoznanie użytkowników z możliwościami baz, ich zakresem tematycznym i zasięgiem chronologicznym oraz możliwościami i ograniczeniami narzędzi wyszukiwawczych. Szkolenia powinny być w miarę wszechstronne, szczególnie w przypadkach, gdy użytkownicy korzystają z baz zdalnie, a jednocześnie efektywne i dostosowane do potrzeb konkretnych grup studentów.

Imperial College London

Imperial College London jest renomowanym brytyjskim uniwersytetem politechniczno-medycznym

założonym w 1907 roku. W skład uniwersytetu wchodzi następujące wydziały:

- Inżynierii (inżynieria lotnicza, bioinżynieria, inżynieria chemiczna, inżynieria środowiska i budownictwo, informatyka, nauki o ziemi, elektronika, inżynieria mechaniczna),
- Nauk Medycznych,
- Nauk Ścisłych i Przyrodniczych (chemia, matematyka, fizyka, nauki przyrodnicze),
- Szkoła Biznesu,
- Wydział Humanistyczny,
- Centrum Historii Nauki, Technologii i Medycyny oraz centra badawcze (m.in. Centrum Polityki Ochrony Środowiska, Zarządzania w Służbie Zdrowia, Nauk Klinicznych, Badań na Lekami, Badania Zmian Klimatu, Innowacji, Inżynierii Biomedycznej, Nauk Matematycznych). W roku akademickim 2008/2009 na uniwersytecie studiowało 13.019 studentów dziennych ze 158 krajów.

Biblioteka Centralna Imperial College London

Biblioteka Centralna (*Central Library*) jest „sercem” uczelni – stanowi centrum samodzielnej i grupowej pracy naukowej, jak również miejsce spotkań studentów. Jednym z głównych zadań biblioteki jest pomoc w zdobyciu informacji niezbędnej do realizacji procesów dydaktycznych i samodzielnej pracy naukowej. W tym celu Biblioteka zapewnia dostęp do materiałów dydaktycznych, których zakres tematyczny jest zgodny z profilem uczelni. Oprócz źródeł drukowanych biblioteka oferuje elektroniczne bazy bibliograficzno-abstraktowe i pełnotekstowe (np. GeoRef, IEEE Xplore, Reaxys, SCIFinder, MetLib, bazy Web of Science), kolekcje czasopism (m. in. Elsevier, Springer, EBSCO), e-książki, programy do tworzenia i zarządzania bibliografią (np. RefWorks, End Web, Reference Manager). Wielu studentów z bogatej oferty zasobów korzysta na miejscu, mając do dyspozycji liczne stanowiska komputerowe rozmieszczone w czytelnich, salach multimedialnych, salach przeznaczonych do pracy indywidualnej i grupowej. Oprócz ww. zasobów, użytkownicy mogą korzystać z programów komputerowych (m.in. Microsoft Word, Excel, Power Point), kolorowych drukarek i kserokopiarek.

Biblioteka jest czynna 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu. Jest w pełni zautomatyzowana, a karta chipowa umożliwia studentom samodzielne rejestrowanie wypożyczeń i zwrotów książek, kserowanie,

drukowanie, korzystanie ze stanowisk komputerowych i czytelni.

Struktura Biblioteki uległa zmianie kilka lat temu, kiedy zlikwidowano większość bibliotek wydziałowych, a ich zbiory i pracowników przeniesiono do Biblioteki Centralnej. Po reorganizacji, oprócz agend zajmujących się gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem zbiorów, wyodrębniono w Bibliotece podlegające bezpośrednio Dyrekcji Biblioteki zespoły do obsługi wydziałów uczelni. Ich zadaniem jest opracowywanie materiałów informacyjnych i szkoleniowych, przygotowywanie i prowadzenie szkoleń dla studentów z „przydzielonych” wydziałów oraz służyć im radą i pomocą (np. Engineering Team – zespół ds. inżynierii – jest odpowiedzialny za obsługę Wydziału Inżynierii). W celu realizacji tych zadań konieczna jest ścisła współpraca z pracownikami wydziałów. Liderzy zespołów uczestniczą w zebraniach Rad Wydziałów, na których ustalany jest między innymi harmonogram szkoleń studentów. Odrębny zespół tzw. Learning Development jest odpowiedzialny za przygotowanie kursów online i sprawuje ogólny nadzór nad kształceniem studentów w tym zakresie.

Szkolenia dla użytkowników Biblioteki Centralnej Imperial College

Użytkownicy Biblioteki na ogół korzystają ze zbiorów samodzielnie. Ponieważ Biblioteka otwarta jest przez całą dobę, a więc również w czasie, gdy nie ma w niej bibliotekarzy¹ duży nacisk kładzie się na szkolenia użytkowników, aby ułatwić im efektywne korzystanie ze zbiorów.

Szkolenia są przygotowywane i prowadzone przez wykwalifikowanych pracowników Biblioteki², mają różne formy i są przeznaczone dla różnych grup użytkowników.

Zajęcia z zakresu przysposobienia bibliotecznego

Ten rodzaj szkolenia ma na celu przybliżenie rozpoczynającym naukę studentom zasad korzystania

¹ W Bibliotece Centralnej bibliotekarze pracują w godzinach 9.30 – 17.30. Od 17.00 do 21.00 do dyspozycji użytkowników są jedynie pracownicy punktu informacji. W godzinach nocnych w bibliotece znajdują się tylko (oprócz czytelników) pracownicy ochrony.

² W odniesieniu do szkoleń online bibliotekarze odpowiadają za ich zakres merytoryczny, natomiast od strony technicznej przygotowaniem kursów zajmują się informatycy.

z Biblioteki. Spotkanie rozpoczyna krótki wykład: omówienie struktury Biblioteki i rozmieszczenia poszczególnych agend, zasad korzystania z katalogu i zbiorów (rezerwacje materiałów, rejestracja wypożyczeń i zwrotów, limity wypożyczeń, udostępnianie zbiorów na miejscu), dostęp do zasobów elektronicznych, komputerów i innych urządzeń znajdujących się w Bibliotece. Następnie uczestnicy szkolenia zostają podzieleni na kilkusobowe zespoły. Każdy zespół otrzymuje zadania do wykonania – na przykład samodzielne wyszukanie i zamówienie określonych pozycji w katalogu komputerowym, zlokalizowanie różnego rodzaju czytelni, dotarcie do konkretnej książki. Podczas trwania szkolenia pracownicy pełnią dyżury w ważniejszych miejscach w Bibliotece³, pomagając uczestnikom w wykonaniu zadań. Zwycięzca – zespół, który wykona przydzielone zadania w najkrótszym czasie – otrzymuje nagrodę główną⁴, pozostali uczestnicy – nagrody pocieszenia. Po szkoleniu uczestnicy wypełniają krótkie arkusze ewaluacyjne, oceniając formę i przydatność zajęć.

Zajęcia z przysposobienia bibliotecznego są organizowane w taki sposób od kilku lat (wcześniej miały formę oprowadzania po Bibliotece). Po zmianie formy zajęć na interaktywną pracownicy odnotowali zwiększone zainteresowanie szkoleniem oraz wzrost liczby pozytywnych opinii i komentarzy na arkuszach ewaluacyjnych. Studenci wysoko oceniają zadaniowy charakter szkolenia oraz możliwość natychmiastowego, praktycznego wykorzystania informacji przedstawionych na wykładzie.

Szkolenia z zakresu alfabetyzacji informacyjnej (*information literacy*)

1. Kursy internetowe

Kursy online są przeznaczone dla początkujących użytkowników Biblioteki i mają charakter obligatoryjny⁵. Ich celem jest zaznajomienie studentów z podstawowymi pojęciami z zakresu informacji naukowej i metodyki wyszukiwania informacji w sieci (np. co to jest baza danych, w jaki sposób oceniać jakość źródeł dostępnych w sieci, jak formułować słowa kluczowe, co to są operatory Boole'a i jak ich używać, w jaki sposób sformułować zapytanie informacyjne, aby otrzy-

mać relewantną odpowiedź systemu, jak zawęzić zbiór otrzymanych wyników itp.). Ponadto podczas kursu przybliża się uczestnikom zagadnienia związane z prawem autorskim (np. co to jest plagiat, w jaki sposób cytować wykorzystywane źródła). Szkolenia są dostępne w sieci wewnętrznej uczelni po zalogowaniu i mają budowę modułową. Uczestnik kursu może „zaliczać” moduły w dowolnej kolejności. Każdy moduł kończy się zestawem pytań kontrolnych, na które użytkownik musi udzielić poprawnej odpowiedzi, aby ukończyć kurs.

Do dyspozycji użytkowników są następujące kursy online:

- *Olivia* – kurs przeznaczony dla studentów studiów licencjackich i magisterskich; kurs jest przygotowany w kilku wersjach, uwzględniających źródła dobrane pod kątem programów dydaktycznych realizowanych na poszczególnych wydziałach;
- *PILS* – kurs dla doktorantów i pracowników;
- *PILOT* – kurs dla osób prowadzących badania naukowe.

Wszystkie kursy są posadowione na platformie Blackboard.

2. Warsztaty z zakresu *information literacy* na wydziałach

Pracownicy Biblioteki prowadzą warsztaty w salach multimedialnych na różnych wydziałach uczelni. Harmonogram tych szkoleń jest ustalany z władzami wydziałów na początku każdego semestru. Warunkiem uczestnictwa w warsztatach jest ukończenie kursu online. W zależności od decyzji władz wydziału warsztaty mają charakter obligatoryjny lub fakultatywny.

Szkolenia obejmują przedstawienie źródeł elektronicznych oferowanych przez Bibliotekę, tematycznie dobranych do potrzeb każdego z wydziałów oraz zagadnienia z zakresu prawa autorskiego. Plan szkolenia zwykle obejmuje:

- wprowadzenie;
- prezentację źródeł elektronicznych dobranych pod kątem wydziału;
- ćwiczenia praktyczne;
- omówienie wybranych zagadnień związanych z prawem autorskim;
- dyskusję;
- wnioski;
- wypełnienie ankiet ewaluacyjnych przez uczestników szkolenia.

Najczęściej szkolenie jest prowadzone przez dwóch bibliotekarzy: jedna osoba prowadzi prezentację, natomiast druga pomaga przy ćwiczeniach praktycz-

³ W czytelniach, wypożyczalni, ale także na korytarzach, w pracowniach.

⁴ Jest to zwykle pudełko czekoladek.

⁵ Każdy uczestnik kursu ma indywidualny login, co umożliwia identyfikację.

nych, odpowiada na indywidualne pytania użytkowników.

3. Warsztaty dotyczące poszczególnych baz, programów komputerowych i umiejętności

Przez cały rok akademicki w Bibliotece prowadzone są warsztaty szkoleniowe, na których szczegółowo prezentuje się konkretne bazy danych, narzędzia internetowe lub wybrane zagadnienia. Każda sesja poświęcona jest jednemu tematowi. Zajęcia te nie są obowiązkowe, a chętni zapisują się na szkolenie online. Biblioteka Centralna organizuje warsztaty z następujących baz i kolekcji: Compendex, CSA Illumina, EBSCO, Business Source Complete, IEEE Xplore, MetaLib, PubMed, Web of Science. Warsztaty obejmują również korzystanie z programu RefWorks (program do sporządzania i przechowywania opisów bibliograficznych oraz zarządzania bibliografią), sporządzanie notatek, inteligentne wykorzystanie internetu. Każda sesja trwa maksymalnie 1 godzinę zegarową. W warsztatach mogą uczestniczyć studenci wydziałów studiów licencjackich i magisterskich, doktoranci oraz pracownicy.

Szkolenia uzupełniające

Studenci, którzy uczestniczyli w wymienionych szkoleniach, a mimo to mają trudności w wyszukiwaniu literatury i korzystaniu ze źródeł elektronicznych mogą umówić się na szkolenie indywidualne. Takie szkolenie może obejmować np. korzystanie ze wskazanych źródeł elektronicznych, programów do zarządzania bibliografią: RefWorks, EndNote lub Reference Manager, metodykę prowadzenia poszukiwań bibliograficznych na dany temat (w takim przypadku uczestnik szkolenia wcześniej informuje bibliotekarza o temacie poszukiwań, a bibliotekarz podczas szkolenia wskazuje odpowiednie źródła i uczy, w jaki sposób efektywnie z nich korzystać).

Jako uzupełnienie prowadzonych szkoleń pracownicy Biblioteki Centralnej przygotowują materiały, które są udostępniane online. Są to:

- zestawienia źródeł elektronicznych w układzie alfabetycznym i tematycznym;
- interaktywne przewodniki z zakresu oferowanych baz (*e-tutorials*);
- blogi prowadzone przez bibliotekarzy dla studentów z poszczególnych wydziałów. Blogi zawierają informacje o źródłach elektronicznych i drukowanych wybranych pod kątem wydziału, dostępach testowych, szkoleniach, nowych nabytkach itp.;

— usługa „zapytaj swojego bibliotekarza” – możliwość kontaktu mailowego z pracownikiem Biblioteki opiekującym się danym wydziałem lub katedrą.

Pracownicy Biblioteki analizują statystyki wykorzystania baz i zachowania użytkowników podczas prowadzenia wyszukiwań (np. w katalogu – Biblioteka Centralna dysponuje programem komputerowym umożliwiającym analizę zachowań użytkowników w tym zakresie). Wnioski wyciągnięte z analiz pozwalają na dalsze udoskonalanie i dostosowywanie szkoleń, zwrócenie uwagi studentów na pewne zagadnienia i możliwości (np. możliwość używania terminów bliskoznacznych, operatorów Boole’a, wyszukiwania złożonego).

Wnioski

1. Zajęcia z przysposobienie bibliotecznego dla studentów Imperial College są prowadzone w formie tradycyjnej (spotkanie w Bibliotece, wykład), ale zostały wzbogacone o część praktyczną. Taka forma szkolenia jest bardziej stymulująca i efektywna. Studenci chętniej uczestniczą w zajęciach i wyżej je oceniają.

2. Szkolenia dla użytkowników z zakresu *information literacy* prowadzone przez Bibliotekę Centralną Imperial College mają charakter mieszany (*blended learning*) i komplementarny. Kurs internetowy umożliwia naukę w dowolnym miejscu i czasie, a tempo nauki jest dostosowane do potrzeb użytkownika, który sam „reguluje” ilość czasu, który poświęci na każdy z modułów. Obligatoryjne ukończenie podstawowego kursu online przez studentów umożliwia przeznaczenie większej ilości czasu na ćwiczenia praktyczne podczas warsztatów, ponieważ prowadzący nie musi wyjaśniać podstawowych zagadnień. Dzięki temu szkolenie jest efektywniejsze, a warsztaty ciekawsze dla bardziej zaawansowanych użytkowników. Forma tradycyjnych warsztatów pozwala na dostosowanie szkolenia do potrzeb konkretnej grupy użytkowników.

3. Mimo wprowadzenia szkoleń internetowych Biblioteka nie rezygnuje z tradycyjnych warsztatów oraz kontaktów bibliotekarz-użytkownik. Można nawet stwierdzić, że nacisk kładzie się na rozwijanie tego rodzaju kontaktów poprzez ofertę szkoleń indywidualnych, prowadzenie blogów, ścisłą współpracę bibliotekarzy z pracownikami wydziałów.

4. Oprócz standardowego szkolenia związanego z wykorzystaniem źródeł elektronicznych, oferowane przez Bibliotekę kursy i warsztaty dotyczą problema-

tyki przestrzegania prawa autorskiego. Zagadnienie to jest traktowane na równi z innymi zagadnieniami z zakresu *information literacy*.

5. Szkolenia są oceniane przez użytkowników, którzy każdorazowo wypełniają ankiety ewaluacyjne. Ewaluacja ma na celu zbadanie efektywności szkoleń, lepsze dostosowanie ich do bieżących potrzeb użytkowników.

6. Bibliotekarze starają się wychodzić naprzeciw również nieuświadomionym potrzebom użytkowników. Służy temu analiza statystyk i zachowań użytkowników podczas prowadzenia poszukiwań.

7. Z obserwacji prowadzonych w Bibliotece wynika, że przeszkoleni użytkownicy są w stanie samodzielnie i efektywnie korzystać z zasobów elektronicznych. Świadczy to o skuteczności prowadzonych kursów, które są również wysoko oceniane przez władze wydziałów.

Podsumowanie

Tematyka, częstotliwość i forma oferowanych przez biblioteki akademickie szkoleń jest uzależniona zarówno od zapotrzebowania, jak i od możliwości danej biblioteki. Ze względu na rosnącą liczbę dostępnych zdalnie źródeł elektronicznych, ich specjalizację, nowe programy i narzędzia obsługujące bazy danych oraz fakt, że coraz większa liczba użytkowników korzysta ze zbiorów elektronicznych bez pośrednictwa bibliotekarza, wydaje się, że zapotrzebowanie na tego rodzaju szkolenia będzie wzrastać.

Przed bibliotekarzami prowadzącymi szkolenia stoją nowe zadania – w jaki sposób podnieść efektywność i atrakcyjność szkoleń oraz dostosować je do zmieniających się potrzeb studentów, w jaki sposób promować źródła elektroniczne i samodzielne korzystanie ze zbiorów, a jednocześnie utrzymać kontakt z użytkownikami. Dobra organizacja i ciekawa oferta szkoleń, maksymalne wykorzystanie czasu przeznaczonego na zajęcia, rozpoznawanie potrzeb i wychodzenie im naprzeciw wpływają na pozytywne postrzeganie biblioteki przez społeczność akademicką.

Artykuł powstał na podstawie obserwacji i doświadczeń nabytych przez autorkę podczas szkolenia w Bibliotece Centralnej Imperial College oraz materiałów udostępnionych przez tę Bibliotekę.

Bibliografia załącznikowa

1. Kurkowska E.J.: *Alfabetyzacja informacyjna w formie e-learningu w wybranych europejskich bibliotekach akademickich*. „Biuletyn EBIB” 2009 nr 4 (104) [dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.ebib.info/2009/104/a.php?Kurkowska [dostęp 14 czerwca 2010].
2. Nestorowicz E.: *E-learning i szkolenia tradycyjne – usługi komplementarne czy substytucyjne?* „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica” 2004 z. 179 t. 2 s. 259-265.

Mgr Danuta TURECKA – Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica. Adres: 30-059 Kraków, al. Mickiewicza 30; tel. (12) 617-32-15; e-mail: danuta.turecka@bg.agh.edu.pl

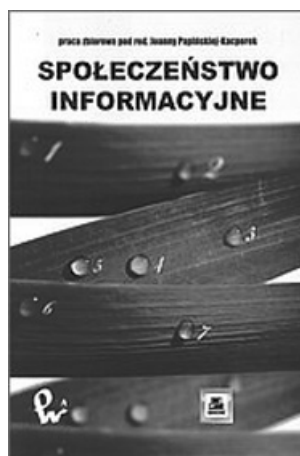
Społeczeństwo informacyjne

Społeczeństwo informacyjne. Red. J. Papińska-Kacperek. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, 600 s. ISBN 978-83-01-15407-3

Określenie *społeczeństwo informacyjne* po raz pierwszy zostało użyte przez japońskiego dziennikarza Tadao Umesao w roku 1963 w artykule o teorii ewolucji społeczeństwa opartego na technologiach informatycznych. W 1968 r. spopularyzował je w swojej pracy *Introduction to information theory* Keinichi Koyama, opisując swoje wyobrażenie nowego rodzaju społeczeństwa, a w 1972 roku Yoneji Masuda stworzył plan przeobrażeń społecznych, wynikających z szybkiego tempa rozwoju telekomunikacji i technologii informacyjnej. Pisał o stworzeniu cywilizacji niewidocznej, nazywając ją cywilizacją informacyjną.

W literaturze brak jednoznacznej definicji społeczeństwa informacyjnego, zapewne ze względu na fakt, że tym zagadnieniem zajmują się socjologowie, informatycy, pracownicy informacji, politycy, ekonomiści i filozofowie. Każde z tych środowisk patrzy na społeczeństwo informacyjne przez pryzmat swojej dziedziny, akcentując różne cechy dystynktywne tego pojęcia. Czytając książkę o społeczeństwie informacyjnym, niemal zawsze można odgadnąć proveniencje autorów, albo – znając afiliacje autorów – bezbłędnie podać obszary, na które położono szczególny nacisk. Nie inaczej jest w przypadku publikacji *Społeczeństwo informacyjne* pod redakcją J. Papińskiej-Kacperek, napisanej w sumie przez 11 autorów, pracowników Katedry Informatyki Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego. Afiliacja autorów pozwala domyślić się, że zaakcentowano głównie kwestie informatyczne i ekonomiczne.

Książka licząca 600 stron składa się z przedmowy, dziewięciu rozdziałów, do których dołączono spisy bibliograficzne, zakończenia, indeksu skrótów, indeksu nazwisk i skorowidza. Rozdział pierwszy zatytuło-

wany *Nowa epoka – społeczeństwo informacyjne* rozpoczyna się przytoczeniem słów Martina Bangemanna z jego raportu o europejskim społeczeństwie informacyjnym: „Pierwsze kraje, które wkroczą do społeczeństwa informacyjnego, uzyskają największe korzyści. One ustalą porządek rzeczy dla wszystkich, którzy pójdą w ich ślady.”

Cytat w pełni oddaje wagę powstającej nowej struktury społeczno-ekonomicznej, jakim jest społeczeństwo informacyjne. Autorzy rozpoczęli główną część tego rozdziału informacją o ustanowieniu przez ONZ Światowego Dnia Społeczeństwa Informacyjnego, który jest obchodzony 17 maja każdego roku.

Podrozdział 1.1. to historia społeczeństwa informacyjnego, którego idea zaczęła się tworzyć po zakończeniu II wojny światowej, kiedy to bardziej dostrzeżono rolę informacji nie tylko w polityce, ale także w życiu społecznym i gospodarczym, czemu w 1945 roku dał wyraz Fredrich von Hayek w „The use of knowledge in society”, traktując informację jako dobro materialne.

Kolejne podrozdziały przedstawiają definicje społeczeństwa informacyjnego (SI) oraz wpływ technologii na rozwój społeczny i gospodarczy. Podrozdział 1.4. został poświęcony kluczowym czynnikom rozwoju społecznego i gospodarczego w SI. Autorzy powołując się na raport *Digital Opportunity Initiative: Creating a Development Dynamic, Final Report of the Digital Opportunity Initiative (July 2001)* zaliczyli do nich: ludzi, prawo, technikę, warunki funkcjonowania przedsiębiorstw oraz zasoby informacyjne. Ostatnie podroz-

działy rozdziału pierwszego to krótka charakterystyka głównych dokumentów dotyczących SI, z podziałem na dokumenty amerykańskie, europejskie oraz polskie. W trzech tabelach zaprezentowano również wskaźniki realizacji planów wdrażania strategii tworzenia SI: wskaźniki planu Europa+, wskaźniki planu Europa 2005 oraz wskaźniki z drugiego rocznego sprawozdania i2010. Rozdział pierwszy kończy się spisem bibliograficznym zawierającym 33 pozycje.

Na 24 stronach rozdziału drugiego przedstawiono historię rozwoju urządzeń/narzędzi liczących, począwszy od palców u rąk, kamieni i muszelek, a skończywszy na nanokomputerach. Bibliografia do tego rozdziału liczy 54 pozycje.

Kolejny, 137 stronicowy rozdział to kontynuacja tematyki komputerowej, skupiona wokół oprogramowania i sieci komputerowych. Czytelnik dowie się o rodzajach oprogramowania, w tym o różnych typach licencji, m.in. *copyleft*, a także pozna topologię i standardy sieci, w tym sieci bezprzewodowych, budowę skrętki dwużyłowej i jej 7 kategorii oraz budowę wielomodowych kabli światłowodowych. Opisy kabli zostały zilustrowane rysunkami. Szczegółowe opisy różnych zagadnień technicznych oraz rysunki i schematy towarzyszą nam przez 100 kolejnych stron. Celowo wspominałem o skrętce dwużyłowej i jej 7 kategoriach, aby pokazać, że taki stopień szczegółowości omawiania tego zagadnienia wydaje się całkowicie nieuzasadniony. Czytelnik, który jest zainteresowany społeczeństwem informacyjnym, raczej nie będzie szukał w tego typu publikacji instrukcji łączenia kabli w sieci czy standardów ITU-T transmisji modemowej. Wiele osób bez zainteresowań technicznych chciałoby być może zupełnie pominąć ten rozdział, ale znalazły się w nim zagadnienia dotyczące digitalizacji treści i praktycznych zastosowań nowych technologii, o których warto poczytać. Literatura przedmiotu do tego rozdziału obejmuje 82 pozycje.

Rozdział czwarty zatytułowany jest *Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego*. Na szczęście autorzy nie zagłębili się w szczegóły techniczne, utrudniające uchwycenie istoty SI. Infrastruktura SI jest tutaj rozumiana nie tylko jako urządzenia zapewniające dostęp np. do Internetu, ale również infrastruktura informacyjna, czyli wszystkie usługi, jakie mogą być świadczone z wykorzystaniem nowych technologii. Do nowych technologii zaliczono: telefonię, komputery, Internet oraz telewizję cyfrową. Dostrzeżono także kwestie prawne, które towarzyszą rozwojowi i stosowaniu nowych technologii, m.in. bezpieczeń-

stwo danych i ochronę własności intelektualnej. Bibliografia tego rozdziału liczy 28 pozycje.

Rozdział piąty – *Bezpieczeństwo w sieci*. Niestety, większość ze 120 stron poświęconych temu zagadnieniu przypomina wykłady z informatyki na uczelniach technicznych i sprawia, że wielu czytelników może dojść do błędnego wniosku, że społeczeństwo informacyjne ogranicza się do komputerów, sieci i oprogramowania. Z tego rozdziału dowiemy się o błędach w oprogramowaniu, programach destrukcyjnych, wirusach mobilnych, spamie, sniffingu, zarządzaniu ryzykiem, zabezpieczeniach fizycznych stacji roboczych, a nawet zobaczymy zrzut ekranowy programu *setup*, umożliwiającego konfigurację BIOS-u, oraz oznaczenia przycisków na klawiaturze, które pozwalają ten *setup* uruchomić. Z pewnością informacja, że tymi klawiszami są Delete, F1, F10 lub F12 jest niezmiernie ważna dla osób zainteresowanych społeczeństwem informacyjnym. W dalszej części rozdziału można przeczytać o bezpieczeństwie fizycznym serwerów, urządzeń sieciowych, kopii zapasowych, drukarek sieciowych oraz urządzeń mobilnych. Kolejne strony zostały poświęcone uwierzytelnianiu (hasła, identyfikatory, biometryka), zaporom sieciowym (*firewalls*), kryptograficznej ochronie danych (historia algorytmów szyfrujących, szyfry symetryczne i asymetryczne), szyfrowaniu i ochronie transmisji, urządzeniom do tworzenia kopii bezpieczeństwa, bezpieczeństwu serwerów i stacji roboczych oraz systemowi GSM i UMTS. Rozdział, przeznaczony raczej dla wąskiego grona czytelników, kończy się bibliografią zawierającą 59 pozycji.

Rozdział szósty skupia się na humanistycznych aspektach społeczeństwa informacyjnego i zatytułowany jest *Investowanie w ludzi i ich umiejętności*. Rozpoczyna się od przytoczenia definicji danych, informacji, wiedzy i mądrości. Dwustronicowy podrozdział o zarządzaniu wiedzą w organizacji ogranicza się do kilku wypunktowań strategicznych elementów implikujących konieczność zarządzania wiedzą, kluczowych zagadnień wpływających na cele zarządzania wiedzą, wymaganych działań, faz i kategorii zarządzania wiedzą. Podrozdział 6.2 obejmuje ważny element SI jakim jest edukacja. Wspomniano o standardach nauczania, nowych przedmiotach, wykorzystaniu multimediiów i Internetu w dydaktyce, organizacji systemu nauczania oraz intensywnie rozwijającemu się nauczaniu na odległość, a także kształceniu ustawicznemu (*lifelong learning*). Nie zabrakło informacji o programach TEMPUS, Sokrates, Lifelong Learning Programme czy Europass. Oprócz

edukacji innym konstytutywnym elementem SI jest praca zawodowa. Szczególny nacisk został położony na powszechną umiejętność wykorzystywania w pracy technologii informacyjnej, zmiany w strukturze zawodów, elastyczność i mobilność zatrudnienia oraz telepracę. Uważam, że jest to jeden z ciekawszych rozdziałów tej publikacji, ponieważ ukazuje wieloaspektowość pojęcia SI, którego nie zawężono wyłącznie do kwestii technologicznych. Do rozdziału dołączono bibliografię obejmującą 60 pozycji.

Rozdział siódmy prezentuje złożone zagadnienie gospodarki elektronicznej. Jest w nim mowa o szansach, zagrożeniach i specyfice działalności w e-gospodarce, e-biznesie, prawnych aspektach umów elektronicznych, transakcjach i sposobach płatności, handlu elektronicznym (dowiemy się m.in., jak założyć sklep internetowy), aukcjach, bankowości elektronicznej, wirtualnych biurach maklerskich i ubezpieczycielach, a także o promocji w Internecie. Wyjaśniono szereg angielskich terminów z zakresu reklamy internetowej, np. *brandmark*, *eyeblander*, *interstitial*, *superstitial*, *intermercial*, *toplayer*. To drugi udany rozdział w książce, prezentujący kolejny filar SI, jakim jest gospodarka oparta na wiedzy. Wykorzystano w nim 57 publikacji.

Rozdział ósmy – *Organizacja wirtualna*. Opisuje nową formę działalności organizacji w wirtualnym świecie, rozpoczynając od etymologii słowa *wirtualność*, sposobów postrzegania tego zjawiska i definicji *organizacji wirtualnej*. W dalszej części rozdziału zapoznamy się z klasyczną analizą SWOT organizacji wirtualnej. Do jej mocnych stron należą m.in.: wysoka elastyczność działania, szybkość realizacji transakcji, obniżenie kosztów, ograniczenie do minimum prawnej obsługi transakcji. Do słabych stron należą m.in.: możliwość włączenia się do organizacji firm niekompetentnych, konieczność posiadania technologii informacyjnej, możliwość szybkiego rozpadu organizacji i brak wzorców postępowania. Szanse to m.in.: rosnące zyski, globalizacja działalności, skrócenie czasu wprowadzania produktu na rynek, możliwość zastosowania najnowocześniejszych technik i metod zarządzania. Zagrożenia to np.: niewydolność urzędów komputerowych nieprzystosowanych jeszcze do multimedialnych transakcji, brak niektórych uregulowań prawnych, problem z optymalnym wykorzystaniem zasobów, odmienność kultury organizacyjnej. W podrozdziale drugim zawarto opis technologii informatycznych, wykorzystywanych w wirtualnej działalności gospodarczej. Krótko omówiono systemy baz danych, podając fragment diagramu relacyjnej bazy

danych oraz przykładowe zapytanie w języku SQL, systemy pracy grupowej, systemy informowania kierownictwa, systemy wspierające controlling, elektroniczną wymianę dokumentów, portale internetowe i korporacyjne, systemy zarządzania treścią, tele- i wideokonferencje, systemy klasy MRP (planowanie potrzeb materiałowych), systemy ERP (planowanie zasobów przedsiębiorstwa), systemy SCM (zarządzanie łańcuchem dostaw), systemy wspomagania podejmowania decyzji, systemy inteligentnego wyszukiwania informacji, systemy zarządzania wiedzą, systemy CRM (zarządzanie relacjami z klientem), systemy ILM (zarządzanie cyklem życia informacji) oraz systemy WFMS (zarządzanie przepływem pracy). Rozdział może okazać się szczególnie interesujący dla osób, które nie mają do czynienia z organizacjami (biznesem) i chciałyby ogólnie poznać możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii w tym środowisku, w którym wyraźnie widać połączenie techniki z aspektami ludzkimi, jak np. w przypadku systemów zarządzania relacjami z klientem czy systemów wspomagania decyzji. Więcej na ten temat można dowiedzieć się czytając publikacje z dołączonego spisu bibliograficznego, liczącego 85 pozycji.

Ostatni rozdział książki omawia zagadnienie, które dotyczy niemal wszystkich pełnoletnich członków społeczeństwa informacyjnego. Wcześniej czy później każdy obywatel będzie chciał lub musiał załatwić jakąś sprawę w którymś z urzędów, które słyną z długich kolejek. Aby przyspieszyć i ułatwić procedury administracyjne, stworzono koncepcję *e-government*, czyli nowego podejścia poprawiającego jakość zarządzania administracją publiczną z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, obejmującego także zmiany organizacyjne w strukturze służb publicznych. Autorzy tej części publikacji skupili się na internetowej współpracy między władzami samorządowymi a obywatelami, uzyskiwaniu e-tożsamości (podpis elektroniczny, elektroniczny dowód tożsamości, elektroniczny paszport) oraz uwarunkowaniach prawnych, ekonomicznych i organizacyjnych. Został również przedstawiony Plan Informatyzacji Państwa na lata 2007-2010, precyzujący m.in. trzy priorytety i cele informatyzacji państwa:

1. Przekształcenie Polski w państwo nowoczesne i przyjazne dla obywateli i podmiotów gospodarczych.
2. Racjonalizacja wydatków administracji publicznej związanych z jej informatyzacją i rozwojem społeczeństwa informacyjnego.

3. Neutralność technologiczna rozwiązań informatycznych wykorzystywanych w procesie informatyzacji administracji publicznej.

Aby móc skutecznie wdrożyć wspomniany plan informatyzacji, należało opracować odpowiednie projekty, które autorzy przedstawili w osobnym podrozdziale, opisując w sumie 28 sektorowych lub ponadsektorowych inicjatyw. Ostatnie strony rozdziału kończącego recenzowaną publikację wykorzystano do przedstawienia oceny jakości polskich e-usług na tle innych krajów (Polska w roku 2006 w rankingu e-readiness obejmującego 68 krajów zajęła 34 pozycję, a w roku 2008 miejsce 41) oraz przyszłości e-administracji w Polsce. Bibliografia tego rozdziału liczy 48 pozycji.

Do kogo adresowana jest książka? Odpowiedź na to pytanie autorzy umieścili na okładce: *Publikacja jest adresowana do studentów zarządzania i ekonomii oraz do osób chcących dowiedzieć się więcej na tematy związane z nową formacją społeczno ekonomiczną. Może być zarówno podręcznikiem, jak i poradnikiem dla kadry menedżerskiej zainteresowanej nowymi technologiami informacyjnymi i ich bezpieczeństwem.* Autorzy wskazują też adresatów w przedmowie, pisząc, że chcieliby, aby książka była nie tylko podręcznikiem dla studentów, ale również źródłem inspiracji dla wszystkich zainteresowanych nowymi zjawiskami społecznymi spowodowanymi wejściem nowych technologii w życie codzienne. W publikacji poruszono szerokie spektrum zagadnień i wiele osób, jeśli nawet nie zainteresuje się całością, to znajdzie pojedyncze rozdziały, z których będzie mogło czerpać wiedzę na wybrany temat. Czytelnicy, którzy są mniej zainteresowani kwestiami technicznymi, mogą mieć pretensje do autorów, że ten aspekt tak wyraźnie zdominował pub-

likację, stanowiąc ok. 1/3 jej objętości. Bez wątpienia technologia informacyjna jest podstawą społeczeństwa informacyjnego, bez której to społeczeństwo nigdy nie mogłoby zaistnieć. Można byłoby nawet zgodzić się, że stanowi ona 1/3 struktury SI, ale na pewno nie można jej omawiać na takim poziomie szczegółowości, jak wspomniana wcześniej budowa kabla czy korzystanie z BIOS-u. Powód zachwiania proporcji objętości i szczegółowości poszczególnych rozdziałów jest oczywisty – autorzy są specjalistami w dziedzinie informatyki, więc nic dziwnego, że tyle miejsca poświęcili przedmiotowi swojej specjalizacji. Szkoda jednak, że pominęli kilka ważnych kwestii dotyczących społeczeństwa informacyjnego. Nie dowiemy się prawie nic na temat komunikacji społecznej, elektronicznej demokracji, globalizacji czy problemów kulturowych i etycznych związanych z tworzeniem się SI. Myślę, że warto byłoby poruszyć te zagadnienia, zmniejszając objętość tematów informatycznych.

Pomimo kilku krytycznych uwag, recenzowana publikacja zasługuje na pochwałę ze względu na fakt, że na rynku wydawniczym jest to jedna z nielicznych pozycji, której autorzy podjęli próbę całościowego przedstawienia tak rozległego obszaru badawczego, dla którego niezmiernie trudno jest określić zakres tematyczny ze względu na jego interdyscyplinarny i wieloaspektowy charakter. Może autorzy opracują drugie wydanie, w którym położą równomierny nacisk na omawiane kwestie i poszerzą treść o zagadnienia, które nie znalazły miejsca w obecnym wydaniu.

*Dr Jacek TOMASZCZYK
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski, KATOWICE*

POLSKIE TOWARZYSTWO INFORMACJI NAUKOWEJ
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Plac Sejmu Śląskiego 1, pokój 311
40-032 KATOWICE

FORMULARZ ZGŁOSZENIOWY

Proszę o przyjęcie mnie w poczet członków Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej.

1. Imię i Nazwisko:
2. Tytuł:
3. Adres do korespondencji:
4. Miejsce pracy:
adres:
stanowisko: tel. e-mail:
5. Wykształcenie:
uczelnia:
wydział/specjalizacja:
6. Zawód [kierunek, specjalizacja]:
.....
7. Dodatkowe umiejętności [języki]:
.....
8. Ważniejsze osiągnięcia:
.....
9. Dodatkowe zainteresowania:
.....
10. Przynależność do innych towarzystw naukowych:
.....
11. Deklaruję półroczną składkę w wysokości

.....

data

.....

podpis

Zarząd PTIN na posiedzeniu w dniu przyjął
na członka Towarzystwa.

Polskie Towarzystwo Informatyki - Mozilla Firefox

Plik Edycja Widok Historia Zakładki Narzędzia Pomoc

http://www.ptin.org.pl/

POLSKIE TOWARZYSTWO INFORMACJI NAUKOWEJ

CZŁONKOSTWO PTIN

- Działalność
- Władze PTIN
- Konferencje
- PTINT
- Publikacje
- Strona główna

Zgodnie ze statutem Towarzystwa członkami zwyczajnymi mogą zostać obywatele polscy, stale mieszkający w Polsce:

- zajmujący się działalnością w zakresie informacji naukowej i technicznej,
- korzystający z usług informacji naukowej i technicznej, zainteresowani problematyką informacji.

Po złożeniu pisemnej deklaracji o przystąpieniu do Towarzystwa oraz zadeklarowaniu składek członkowskich - **minimalna wysokość - 30 zł/pół roku (emeryci i renciści 12 zł/pół roku)**. Płatne na konto: 72 1020 2313 0000 3502 0145 1798

Członkiem wspierającym może zostać osoba fizyczna lub instytucja, mająca siedzibę w kraju lub zagranicą, która zadeklarowała poparcie finansowe dla Towarzystwa.

Członkiem honorowym może zostać osoba, mająca wybitne osiągnięcia w dziedzinie informacji naukowej i technicznej lub szczególne zasługi w rozwoju działalności Towarzystwa. Godność tę nadaje, na wniosek Zarządu, Walne Zebranie Członków.

Członkowie zwyczajni PTIN mają prawo do:

- czynnego i biernego prawa wyborczego do Władz;
- noszenia odznaki Towarzystwa;
- uzyskiwania porad w zagadnieniach wynikających z profilu działania Towarzystwa;
- udziału w imprezach szkoleniowo-popularyzacyjnych, organizowanych lub współorganizowanych przez Towarzystwo;
- korzystania z pomocy koleżeńskiej, organizowanej przez Towarzystwo;
- ubiegania się o tytuł rzeczoznawcy PTIN z zakresu informacji naukowej.

Członkowie wspierający mają prawa członków zwyczajnych, z wyjątkiem czynnego i biernego prawa wyborczego do władz PTIN.

Członkowie honorowi, mają prawa członków zwyczajnych i są zwolnieni z płacenia składek członkowskich.

Członkostwo ustaje w przypadku:

- dobrowolnego wystąpienia, zgłoszonego na piśmie do Zarządu;
- skreślenia z listy członków uchwałą Zarządu, z powodu niepłacenia składek przez okres dłuższy niż 12 miesięcy, po dwukrotnym wezwaniu do dokonania płatności składek;
- wykluczenia, uchwałą Walnego Zebrania, za działalność sprzeczną z postanowieniami Statutu;
- utraty praw obywatelskich;
- utraty osobowości prawnej w odniesieniu do członków wspierających.